

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Filozofie

Studijní program: Filozofie

**Studijní obor Filozofie humanitních věd
(kombinace):**

**Tři tváře liberalismu: Hobhouse, Mill, Mises
Three Faces of Liberalism: Hobhouse, Mill, Mises**

Bakalářská práce: 10-FP-KFL- 0028

Autor:

Michaela FRANCOVÁ

Podpis:

Adresa:

V Kopečkách 545

46303 Stráž nad Nisou

Vedoucí práce: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Konzultant: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
60	-	-	-	28	1 CD

CD obsahuje celé znění bakalářské práce.

V Liberci dne: 19.04.2010

Katedra filosofie

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

Kandidát: Michaela FRANCOVÁ
Adresa: V Kopečkách 545, 463 03 Stráž nad Nisou
Obor (kombinace): Filosofie humanitních věd
Název BP: Tři tváře liberalismu: Hobhouse, Mill, Mises
Název BP v angličtině: Three Faces of Liberalism: Hobhouse, Mill, Mises
Vedoucí práce: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D
Konzultant:

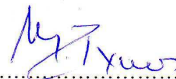
Termín odevzdání: duben 2010

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné.resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 20. dubna 2009

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát):

MICHAELA FRANCOVÁ

Datum:

14.05.2009

Podpis:

FRANCOVÁ

Cíl:

Cílem práce je na základě prostudované literatury představit, analyzovat, porovnat a shrnout tři proudy v rámci liberálního myšlení, reprezentované osobami L. T. Hobhouse, J. S. Milla a L. Von Misesem. Student v práci poukáže také na specifický soubor myšlenek, hodnot a pojmů, kterými se tyto tři proudy vyznačují. Na základě srovnání těchto proudů student provede vlastní zhodnocení.

Požadavky:

Student bude práci konzultovat alespoň jedenkrát měsíčně. Do 12/09 student předloží první verzi BP.

Metody:

Sběr dat a jejich třídění, deskripce, komparace a analýza dokumentů a textu.

Literatura:

- BOAZ, D.: Liberalismus v teorii a politice. Praha: Liberální institut, 2002. ISBN 80-86389-23-5.
- HEYWOOD, A.: Politické ideologie. Praha: Eurolex, 2005. ISBN 80-86861-71-6.
- HOBHOUSE, L. T.: Liberalismus. Bratislava: Kalligram, 2002. ISBN 80-7149-261-2.
- MILL, J. S.: O svobodě. Praha: J. Otto, 1914.
- MILL, J. S.: Úvahy o vládě ústavní. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0267-X.
- VON MISES, L.: Liberalismus. Praha: Ekopress: Liberální institut, 1998. ISBN 80-86119-08-4.

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 19. 04. 2010.

Michaela FRANCOVÁ

Poděkování:

Děkuji všem, kteří mi pomohli tuto bakalářskou práci uskutečnit. Poděkování patří zvláště Mgr. Ing. Martinu Brabcovi, Ph.D., za půjčení odborných knih, pomoc a vedení, které mi poskytl při zpracovávání této bakalářské práce.

Název BP: Tři tváře liberalismu: Hobhouse, Mill, Mises

Příjmení a jméno: FRANCOVÁ Michaela BP – 2010

Vedoucí BP: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Resumé:

Bakalářská práce pojednává o liberální ideologii. Konkrétně se zaměřuje na tři liberální doktríny, reprezentované osobami L. T. Hobhouse, J. S. Milla a L. von Mises. V první části jsou vysvětleny základní pojmy a koncepty těchto liberálních myslitelů. Tato část práce rovněž představuje stručný náhled na historický exkurz, který předcházela vzniku jednotlivých základních liberálních směrů. Druhá část práce, jež je považována za stěžejní, poskytuje vzájemné srovnání základních liberálních hodnot a pojmů, které poukazuje na rozdíly a návaznosti liberálních doktrín. Závěr bakalářské práce tvoří krátké hodnocení vzájemného srovnání těchto liberálních směrů.

Klíčová slova:

Liberální ideologie, klasický liberalismus, moderní (sociální) liberalismus, svoboda, soukromé vlastnictví, kapitalismus, laissez faire, liberální stát a vláda

Summary:

The bachelor thesis deals with liberal ideology. The thesis is concretely focused on three liberal doctrines which are represented by L. T. Hobhouse, J. S. Mill and L. von Mises. The first section explains the basic notions and concepts of these liberal thinkers. This part also presents a brief overview of the historical guide, which preceded the emergence of various basic liberal views. The second part, which is considered crucial, provides a correlation between the fundamental liberal values and concepts, which highlights the differences and the continuity of liberal doctrines. Conclusion of the bachelor thesis consists of a brief evaluation of the mutual comparison of these liberal schools.

Key words:

Liberal ideology, classical liberalism, modern (social) liberalism, freedom, private property, capitalism, laissez faire, liberal state and government

Zusammenfassung:

Diese Bachelorarbeit befasst sich mit der Liberalideologie. Sie richtet sich insbesondere auf die drei Liberalssystemen, die L. T. Hobhouse, J. S. Mill und L. von Mises repräsentieren. Im ersten Teil bietet die Bachelorarbeit die Erklärung der Grundbegriffen und der Entwürfen dieser liberalen Denker. Dieser Teil stellt auch einen kurzen Überblick über den historische Exkurs vor, der der Entstehung der verschiedenen grundlegenden liberalen Richtungen vorbeugt. Der zweite Teil der Bachelorarbeit bietet einen gegenseitigen Vergleich zwischen den fundamentalen liberalen Werte und Ideen, die auf die Unterscheide und die Kontinuität der liberalen Doktrinen hinweisen. Der Schlussteil der Bachelorarbeit bildet eine kurze Einschätzung der gegenseitigen Vergleich dieser liberalen Richtungen.

Schlüsselwörter:

Liberaler Ideologie, ein klassischer Liberalismus, ein moderner Liberalismus (Sozialliberalismus), Freiheit, Privateigentum, Kapitalismus, „laissez faire“, Liberalstaat und Liberalherrschaft

OBSAH:

ÚVOD	10
I. TEORETICKÁ ČÁST	12
1. Základní vymezení pojmu liberalismus	12
2. Historický exkurz za počátky liberalismu	13
3. Dílo L. T. Hobhouse v tradici moderního liberalismu	14
3.1 Hobhouseova koncepce svobody	15
3.2 Hobhouseova teorie společnosti	18
3.3 Hobhouseova vize ideálního státu a vlády	20
3.4 Hobhouseova liberální hospodářská politika	21
3.4.1 Soukromé vlastnictví	21
3.4.2 Kapitalismus	22
3.4.3 Ekonomická zásada laissez faire	24
4. Dílo J. S. Milla v liberální tradici	24
4.1 Millova koncepce svobody	26
4.2 Millova teorie společnosti	29
4.3 Millova vize ideálního státu a vlády	32
4.4 Millova liberální hospodářská politika	34
4.4.1 Soukromé vlastnictví, kapitalismus a laissez faire	35
5. Dílo L. von Mises v tradici klasického liberalismu	38
5.1 Misesova koncepce svobody	39
5.2 Misesova vize ideálního státu a vlády	40
5.3 Misesova liberální hospodářská politika	41
5.3.1 Intervencionismus	42
5.3.2 Ekonomická zásada laissez faire	43
5.3.3 Rovnost	44
5.3.4 Soukromé vlastnictví	45
5.3.5 Kapitalismus	45
II. ANALYTICKO-KOMPARATIVNÍ ČÁST	47
6. Komparace myšlenkových směrů v rámci liberální ideologie	47
6.1 Svoboda	47

6.2 Soukromé vlastnictví.....	50
6.3 Liberální stát a vláda	52
7. Hodnocení	54
ZÁVĚR.....	56
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A JINÝCH ZDROJŮ	57

ÚVOD

Tématem této bakalářské práce jsou tři myšlenkové proudy v rámci liberální ideologie, reprezentované osobami L. T. Hobhouse, J. S. Milla a L. von Misese. Tato práce se především zaměřuje na základní hodnoty a principy liberalismu a liberálního myšlení, mezi které patří víra v individualismus, svobodu, soukromé vlastnictví, právní a politickou rovnost, a na jejich pojetí, jak se vyrýsovalo ve třech různých verzích liberální doktríny výše zmíněných myslitelů.

Liberalismus, o kterém zde budeme pojednávat, a jehož deskripce je důležitou součástí práce, se člení do třech základních verzí, a to na klasický liberalismus v podání L. von Misese, moderní či sociální liberalismus reprezentovaný L. T. Hobhousem a nakonec na liberalismus J. S. Milla, který nelze jednoznačně ohraničit a označit ani za klasický, ani za moderní. Cílem bakalářské práce je pak srovnání výše uvedených verzí liberální doktríny.

Práce je rozdělena do dvou základních částí: 1. části teoretické a 2. části analyticko-komparativní. V první teoretické části jsou vysvětleny základní pojmy a koncepty v podání výše zmíněných liberálních myslitelů, se kterými se pracuje v druhé analyticko-komparativní části. Samotným jádrem práce je druhá analyticko-komparativní část, jejímž cílem je provést deskripci a komparaci vybraných verzí liberální doktríny se zaměřením na, v teoretické části vymezené, hodnoty a principy.

Významnou součástí druhé analyticko-komparativní části bakalářské práce je pojednání o jednotlivých verzích liberální doktríny z hlediska v úvodu definovaných liberálních pojmů, hodnot a principů. Závěrečná pasáž druhé analyticko-komparativní části práce je pak zaměřena na shrnutí výsledků komparace v textu pojednávaných verzí liberální doktríny.

Problémem našeho zkoumání bude tedy oblast vzájemného vztahu a srovnání jednotlivých verzí liberální doktríny se zaměřením na významné liberální hodnoty, kterými jsou především individuální svoboda a soukromé vlastnictví.

Práce si neklade za cíl být vyčerpávajícím pojednáním na téma liberalismu a jeho všech verzí či variant. To by ani ve striktně vymezeném rozsahu bakalářské práce nebylo uskutečnitelné. Práce si klade za cíl postavit vedle sebe vybrané verze liberální doktríny, jejímiž představiteli jsou L. T. Hobhouse, J. S. Mill a L. von Mises, a vydefinovat klíčové rozdíly mezi jejich jednotlivými verzemi.

V bakalářské práci použijeme kombinaci metod. Z hlediska metodologické stránky bakalářské práce se budeme držet empiricko-analytického přístupu. Metodickým postupem bude deskriptivní a komparativní metoda a konkrétní výzkumnou technikou bude analýza dokumentů a textu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Základní vymezení pojmu liberalismus

V této kapitole poukážeme na fakt, že pojem „liberalismus“ nelze jednoznačně definovat. Nicméně, i přestože existují různorodé přístupy k liberálně orientovaným směrům, můžeme shrnout základní charakteristiky, které vymezují liberalismus jakožto celek.

Blackwellova encyklopedie politického myšlení uvádí, že vymezení liberalismu ztěžuje skutečnost, že liberalismus se objevil na různých místech a v různém čase, v různých formách závislých na okolnostech nebo nepřátelích, s nimiž se střetl. A navíc, podobně jako jiné myšlenkové školy, je liberalismus vnitřně diferencovaný a vzpírá se proto jednoznačné definici.¹ Musíme si tedy uvědomit, že na liberalismus nelze pohlížet jako na jednu ucelenou a koherentní politickou ideologii, ale je třeba si povšimnout, že existuje více variací, obměn a proudů tohoto myšlenkového směru.

Určité vymezení lze však přesto provést. Dle Graye všem obměnám liberální tradice je společné určité zřetelně novověké pojetí člověka a společnosti. Toto pojetí můžeme načrtnout na základě následujících bodů: Za prvé, charakteristickým rysem tohoto pojetí je skutečnost, že je egalitářské. Jinak řečeno, je rovnostářské v tom smyslu, že přiznává všem lidem stejný morální status a popírá význam rozdílné morální hodnoty lidských bytostí pro právní či politický řád. Za druhé, zaujímá univerzalistický postoj k lidstvu. To znamená, že pokládá lidstvo za mravně jednotné. A za třetí, je melioristické ve svém přesvědčení, že každá společenská instituce a každé politické zřízení je napravitelné.² Právě toto pojetí člověka a společnosti, které jsme výše naznačili v několika základních bodech, dává liberalismu jeho identitu, která překračuje jeho vnitřní rozmanitost a složitost.

¹MILLER, D. a kol. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno: Barrister & Principal, 2003. str. 238

²GRAY, J. *Liberalismus*. Praha : Občanský institut, 1999. str. 8

Shrnutí: Z výše uvedených tezí vyplývá, že neexistuje jen jeden liberalismus, ale mnoho liberalismů, navzájem spojených jen jakousi volnou příbuzenskou podobností. Toto zjištění je důležitým rysem i pro tuto bakalářskou práci, v níž se mimo jiné pokusíme objasnit, jakým způsobem se vyvíjely tři rozličné myšlenkové proudy v rámci liberální ideologie, v jakých bodech se shodují a kde naopak rozcházejí.

2. Historický exkurz za počátky liberalismu

Jelikož si neklademe za cíl vyčerpávajícím způsobem popsat dějinný rámec liberální tradice, v této části tedy pouze orientačně nastíníme historické kořeny liberalismu. Seznámení se základními historickými momenty nám umožní snadněji se orientovat na půdě této politické ideologie. Podle Detmara Doeringa najdeme v současné době výjimečně politický myšlenkový proud, který se vyznačuje tak proslulou intelektuální tradicí jako liberalismus. Doering tvrdí, že liberalismus je imanentně spjat s průmyslově vyspělým Západem, a že je v podstatě i jeho nosnou ideologií.³ V knize Andrewa Heywooda se můžeme dočíst, že teorie a principy, které utvářely liberalismus, se formovaly v období posledních tří století. Avšak samotný liberalismus jakožto politické krédo se zrodil o něco později na počátku 19. století.⁴ Jak poznamenává Ludwig von Mises, termín liberál má svůj původ ve Španělsku. Na počátku 19. století, během ústavního konfliktu ve Španělsku, kde bojovali zástupci parlamentní vlády proti absolutistickým snahám Ferdinanda VII. Bourbonského, byli liberály nazýváni příznivci ústavního uspořádání, zatímco příznivcům krále se říkalo serviles. Poté se pojem „liberalismus“ rozšířil do celé Evropy.⁵

Heywood poukazuje na to, že se stal liberalismus produktem zhroucení feudálního zřízení a nástupu kapitalistické společnosti. Již v raném liberalismu byly přítomny

³DOERING, D.: *Liberalismus v kostce*. Jinočany: H&H, 1994. str. 7.

⁴HEYWOOD, A.: *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. str. 63.

⁵MISES, L. von. *Lidské jednání: pojednání o ekonomii*. Praha: Liberální institut, 2006. str. 896.

aspirace přicházející průmyslové střední třídy a v tomto období jsou rovněž přítomny prvopočátky těsného propojení kapitalismu a liberalismu.⁶

Heywood dále uvádí, že liberalismus ve svém počátečním stadiu byl politickou doktrínou, která byla namířena proti feudálním privilegiím. Liberalismus preferoval a hájil nejprve ústavní a později zastupitelský stát. Ve své nejranější podobě byl liberalismus zastáncem ekonomické doktríny *laissez faire* a byl namířen proti jakýmkoliv státním zásahům. Tento liberální proud nazýváme jako klasický liberalismus. Od konce 19. století a během celého 20. století se pak začala prosazovat odlišná forma liberalismu, která zastávala pozitivnější přístup k sociálním reformám a státním zásahům do ekonomiky. Tato odnož liberalismu je označována jako moderní či sociální liberalismus.⁷

3. Dílo L. T. Hobhouse v tradici moderního liberalismu

V této části se zaměříme na výklad liberálních hodnot v podání L. T. Hobhouse (1864 – 1929) a zároveň se seznámíme s jeho vizí ideální liberální společnosti a státu a potažmo celého společenského systému.

Hobhouse patří mezi moderní (sociální) liberály, kteří jsou někdy nazýváni jako revizionisté. Pro tyto liberály je typické především to, že svou liberální nauku posunuly blíže k socialismu. Hobhouse dokonce hájil a prosazoval liberální socialismus. To, že tíhnul částečně i k socialismu se projevuje nejenom v jeho vizi welfare státu a podpoře vládní politiky orientované na pomoc chudým, ale rovněž i v chápání jedinců, společnosti a morálky. Hobhouse se pokusil o reinterpretaci svobody, kterou vzdálil od soukromého vlastnictví a posunul blíže k demokratickému sociálnímu státu. Hobhouseova koncepce svobody je v souladu s

⁶HEYWOOD, A.: *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. str. 63-66.

⁷HEYWOOD, A.: *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. str. 63-66.

jeho představou demokratického sociálního státu, který dbá na sociální spravedlnost a reguluje tržní vztahy.⁸

Hobhouseovo dílo si klade za cíl ukázat, jak liberální společnost nevyžaduje minimální stát, ale spíše demokratický a aktivní stát, který umožní lidem rozvíjet své pravé já.

A nakonec můžeme dodat, že Hobhouse se oproti klasickým liberálům primárně nezaměřuje na individualismus, ale klade důraz na společenskou harmonii. Svým dílem potvrdil nadřazenost společenských hodnot nad osobními, individuálními hodnotami.

3.1 Hobhouseova koncepce svobody

V této kapitole, která tvoří jednu z dílčích částí Hobhouseova pojetí liberálních hodnot, se zaměříme na svobodu a pokusíme se ji zprostředkovat z Hobhouseova úhlu pohledu. Mimo jiné poukážeme i na to, v jakém kontextu ji vnímal sám Hobhouse.

Hobhouse zastával pozitivní koncept svobody. Věřil, že hodnota svobody spočívá v plnění sociálních i osobních funkcí, a že účelem svobody je umožnit jednotlivcům, aby se rozvíjely.⁹ Nepřikláněl se k myšlence, že svoboda je dobrá sama o sobě.

Hobhouse vnímá svobodu jako předmět hlavně sociálního zájmu a prostředek k vytvoření sociální solidarity. Svoboda je podle něho jediný základ, na němž taková solidarita může bezpečně spočívat.¹⁰

Byl přesvědčen o tom, že svobodný člověk je autonomní a má právo na sebeurčení. Nicméně, věřil, že takováto vnitřní morální svoboda potřebuje být doplněna sociální

⁸GAUS, G. F. *Political Concepts and Political Theories*. Oxford: Westview Press, 2000. str. 49.

⁹HOWARTH, D.: *Biography of L. T. Hobhouse*. Liberal Democrat History Group. [online]. [cit.2010-03-25]. Dostupný z WWW: <http://www.liberalhistory.org.uk/item_single.php?item_id=28&item=biography>.

¹⁰HOBHOUSE, L. T. *Liberalism*. Praha: Jan Laichter, 1914. str. 100.

svobodou. Avšak liberálové obecně připouštějí, že sociální svoboda vyžaduje jistá omezení. Jestliže se totiž lidé ve společnosti svobodně rozhodují, pak tu nutně musí existovat limity, hranice, které vymezují, co se smí a nesmí dělat. Kdyby tomu tak nebylo, došlo by k anarchii. Hobhouse však argumentuje, že sociální svoboda už předem předpokládá systém společenských omezení a překážek. Hobhouse na rozdíl od klasických liberálů, kteří nahlíží na zákon jako na systém omezení, jež nás ochuzuje o některé z našich svobod, aby chránil a uchovával pořádek ve společnosti, nevidí žádný střet ani rozpor mezi zákonem a svobodou. Hobhouse je toho názoru, že svoboda každého člověka musí být na základě principu obecného dobra omezována právy všech.¹¹

V rámci svého pozitivního konceptu svobody rozlišuje Hobhouse následující typy svobod:

1) *Občanská svoboda*

Hobhouse zdůrazňuje, že první svoboda, kterou musíme zabezpečit, je občanská svoboda. Každý člověk má právo na to, aby s ním bylo jednáno podle zákona.¹² Zde vyvstává otázka, kdo je garantem této svobody? Dle Hobhouse má tuto svobodu zabezpečit vláda. Musíme si ale uvědomit, že aby vůbec tato svoboda mohla platit, musí splňovat určité podmínky. První podmínkou všeobecné svobody je jistá míra všeobecného omezení. Jinými slovy, zákon je podstatnou podmínkou svobody. Kdyby tomu tak nebylo, někdo by byl svobodný, ale jiní by byli nesvobodní. Na základě těchto tvrzení si můžeme povšimnout, že Hobhouse odmítá absolutní svobodu.

Od všeobecné svobody postupuje Hobhouse ke svobodné vládě. Tak jako u svobody, i zde platí jisté omezení. Základní podmínkou svobodné vlády je vláda založená na určitých zákonných pravidlech, kterými je i sám vládce podřízen. Povšimněme si, že tímto vlastně Hobhouse odmítá způsob vlády, který je podobný modelu absolutistické monarchie v čele s panovníkem, který má absolutní, neomezenou moc. Hobhouse odůvodňuje existenci a potažmo platnost zákona jako něčeho nutného a

¹¹GAUS, G. F. *Political Concepts and Political Theories*. Oxford: Westview Press, 2000. str. 168-169.

¹²HOBHOUSE, L. T. *Liberalism*. Praha: Jan Laichter, 1914. str. 13.

nepostradatelného.¹³ Je pravda, že zákon svým způsobem omezuje jednotlivce, na druhou stranu však omezuje i ostatní občany, aby s ním nemohli zacházet, jak by sami chtěli. Jedině takovýmto způsobem můžeme podle Hobhouse získat svobodu pro všechny.

Dále si musíme uvědomit, že aby platil zákon pro všechny stejně, a mohl zajistit svobody všem občanům, musí si být všichni občané rovni před zákonem.

2) Osobní svoboda

Podle Hobhouse i osobní svoboda musí být nějak vymezena a mít své hranice, a proto svobodný člověk musí dodržovat pravidla a zásady, které platí pro celou společnost. A je nezbytné, aby toto dodržování podléhalo kontrole. Přičemž kontrolu vykonává stát.

Do sféry osobní svobody podle Hobhouse náleží svoboda myšlení, tedy „*svoboda názorů a zásad, které si člověk tvoří ve své vlastní mysli.*“¹⁴ Se svobodou myšlení je spjata i svoboda řeči (projevu), psaní, tisku a diskuse. Osobní svobodu pak dotváří ještě náboženská svoboda. Ani tato svoboda nemůže být zcela absolutní. Hobhouse vystihuje náboženskou svobodu slovy: „*Projev jest svobodný a bohopocta jest svobodná potud, pokud jest výrazem osobní úcty. Jakmile však porušuje svobodu nebo všeobecněji práva ostatních, tu úkony, přikazované náboženstvím, nemohou už požívatí svobody neomezené.*“¹⁵ Hobhouse považuje za neoprávněné, aby nám někdo předepisoval náboženství. Naše náboženské vyznání by nemělo urážet ostatní spoluobčany a nemělo by vyvolávat porušení veřejného pořádku. Jen za této podmínky je možná vzájemná občanská ústupnost v oblasti veřejných projevů.

3) Domácí svoboda

Hobhouse tuto svobodu vztahuje na nejmenší společenskou jednotku – rodinu. Zdůrazňuje, že úkolem státu je dohlížet na výchovu. Stát má právo donutit občany, aby dodržovali rodičovské povinnosti. Naproti tomu, rodiče mají právo vybrat si

¹³HOBHOUSE, L. T. *Liberalism*. Praha: Jan Laichter, 1914. str. 15.

¹⁴HOBHOUSE, L. T. *Liberalism*. Praha: Jan Laichter, 1914. str. 18-19.

¹⁵HOBHOUSE, L. T. *Liberalism*. Praha: Jan Laichter, 1914. str. 22.

libovolný typ výchovy, který pak na své děti aplikují. Stát dbá i na to, aby byla dodržována práva dětí. Stát je jakýmsi garantem práv dítěte. Funkce státu tedy spočívá v ochraně dítěte před nedbalostí rodičů, dále stát musí dítěti zajistit rovnost existenčních podmínek. A v neposlední řadě mu poskytnout potřebný výcvik, aby dítě bylo schopno zaujmout místo v sociálním systému, jakmile dospěje.¹⁶

5) Mezinárodní svoboda

Hobhouse zdůrazňuje, že povinností státu je zabezpečit a chránit mezinárodní svobodu. Jakým způsobem toho stát může docílit? Podle Hobhouse základ spočívá v tom, že stát by měl v první řadě zamezit válečnému zbrojení. Vojenská síla totiž sama o sobě omezuje svobodu. Navíc i vyčerpává veřejné prostředky, které by jinak mohly sloužit pokroku vzdělanosti.¹⁷

Shrnutí: V této kapitole jsme se zaměřili na Hobhouseovo pozitivní pojetí svobody. Zjistili jsme, že Hobhouse uchopil pojem svobody z více perspektiv – předkládá nám výčet několika typů svobod. Z výše uvedených tezí také vyplývá, že Hobhouse není zastáncem absolutní, neomezené svobody, ale naopak je zastáncem svobody, která má přesně vymezené hranice a je striktně limitována zákonem. Hobhouse rovněž věřil, že hodnota svobody umožňuje jedincům aktivně se rozvíjet.

3.2 Hobhouseovo teorie společnosti

V této části poukážeme na to, jakým způsobem nahlíží Hobhouse na společnost, jak ji vykresluje. A v neposlední řadě si zodpovíme, na jakém principu funguje celá společnost, o co usiluje a jaké jsou vztahy mezi jejími členy.

Hobhouseova liberální teorie zahrnuje organické pojetí poměrů mezi jednotlivcem a společností. Co znamená pojem „organický“ v souvislosti s Hobhouseovým pojetím? Pro lepší pochopení si nejprve vysvětlíme pojem organicismus z obecného úhlu pohledu. Organicismus zdůvodňuje společenské procesy biologickými zákonitostmi

¹⁶HOBHOUSE, L. T. *Liberalism*. Praha: Jan Laichter, 1914. str. 29.

¹⁷HOBHOUSE, L. T. *Liberalism*. Praha: Jan Laichter, 1914. str. 33.

živých organismů. Vychází z předpokladu, že společnost je analogií nebo zvláštním druhem biologického organismu.¹⁸

Simhony a Weinstein uvádějí, že moderní liberálové obhajují tzv. relační organicismus a na rozdíl od klasických liberálů odmítají atomismus, který uděluje prvenství a převahu jedinci.¹⁹ Relační organicismus vyjadřuje vzájemnou závislost jedince a společnosti a rovněž oboustranné uznání každého člena jako osobnosti. Organicismus vyžaduje, abychom nahlíželi na společenské vztahy jako na něco, co konstituuje blahobyt a identitu každého jedince. Právě organicismus poukazuje na to, že jedinci jsou na sobě vzájemně závislí.²⁰

Hobhouse vnímá lidské společenství jako organický celek či organismus, který komentuje následujícím způsobem: „*Tak jest lidské tělo organickým, poněvadž jeho život závisí na funkcích, které vykonávají četné orgány, kdežto každý z těchto orgánů závisí zase na životě celého těla.*“²¹ Hobhouseova ideální společnost funguje jako celek, který žije a vzkvétá harmonickým vzrůstem svých částí, z nichž každá – rozvíjejíc se svým vlastním směrem a podle své vlastní povahy – podporuje v celku i rozvoj částí ostatních.²² Dále vysvětluje, že mezi jednotlivými částmi organického celku panuje harmonie, která vede jednoznačně ke společenskému dobru, k dobru všech. Společenství si tedy můžeme představit jako systém jednotlivých částí, které se díky vzájemnému ovlivňování, interakci, udržují a podporují. Hobhouse považuje společenství za nositele práv, z čehož všeobecně plyne, že individuální svobody jsou omezovány společenskými právy.²³ Dodává, že „*právo jednotlivcovo nemůže*

¹⁸Organicism from Wikipedia, The Free Encyclopedia. [online]. 28 February 2010. [cit.2010-03-25]. Dostupný z WWW: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Organicism>>.

¹⁹SIMHONY, A., WEINSTEIN, D. Introduction: The new liberalism and the liberal-communitarian debate. In *The New Liberalism: Reconciling Liberty and Community*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. str. 19.

²⁰SIMHONY, A., WEINSTEIN, D. Introduction: The new liberalism and the liberal-communitarian debate. In *The New Liberalism: Reconciling Liberty and Community*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. str. 19-20.

²¹HOBHOUSE, L. T. *Liberalism*. Praha: Jan Laichter, 1914. str. 101.

²²Tamtéž. str. 110.

²³FREEDEN, M. Liberal community: an essay in retrieval. In *The New Liberalism: Reconciling Liberty and Community*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. str. 35.

odporovati dobru obecnému a vůbec nemůže trvati žádné právo bez ohledu na dobro obecné“²⁴

Shrnutí: Z výše zmíněného vyplývá, že z Hobhouseova úhlu pohledu základ liberálního programu je postaven na společnosti jakožto harmonickém celku, který funguje jako organické lidské tělo. Přičemž život společnosti není nic jiného než život jednotlivců, jak na sebe vzájemně působí. Podle Hobhouseovy vize je ideální společnost celek, který žije a prosperuje na základě harmonického růstu všech jeho částí, a který usiluje o obecné dobro.

3.3 Hobhouseova vize ideálního státu a vlády

Dále se zaměříme na to, jaký postoj zaujímá Hobhouse ke státu a vládě. Hobhouse je zastáncem demokratického státu a jeho důležité role v oblasti poskytování základního sociálního zabezpečení. Hobhouse rovněž zdůrazňuje, že stát má rozhodovací roli v poskytování individuálního a společenského blaha. Stát by měl být schraňovatelem a zároveň strážcem mravních a duchovních zájmů svých občanů. Jako etická a odpovědná instituce měl být oprávněn použít nátlaku v případech, že by jednotlivci nebyli s to vyhovět společenskému vědomí, ačkoli nikdy k tomu nemělo docházet na úkor rozvoje jednotlivce. Funkce státu tedy spočívá v regulování lidského chování a společenských a ekonomických sil, při současném reprezentování obecného blaha, které mělo být nadřazeno skupinovým zájmům. Dále stát může být garantem nejvyššího blaha společnosti, pokud respektuje individuální svobodu.²⁵

Co se týče samotné formy vlády, tak Hobhouse je přesvědčen o tom, že demokracie jakožto vláda lidu je zásadově a formálně možnou formou vlády. Hobhouse je toho názoru, že nejlepším vůdcovstvím je získání si dobrovolné, otevřené podpory masy. Demokracii také považuje za nutný základ liberální myšlenky. Proč právě demokracii? Všeobecnou zásadou demokracie je to, že „*dle vůle všech hledí*

²⁴HOBHOUSE, L. T. *Liberalism*. Praha: Jan Laichter, 1914. str. 102.

²⁵MILLER, D. a kol. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno: Barrister & Principal, 2003. str. 169.

*k všeobecnému dobru a není založena pouze na právu nebo soukromých zájmech jednotlivce.*²⁶ Musíme ale zdůraznit, že tato demokratická zásada předpokládá existenci společné vůle, totiž že lidé, kteří by získali volební právo, vstoupí do společného života a budou činní ve společných záležitostech upřímným zájmem pro veřejné události.²⁷

Shrnutí: Z výše uvedených tezí můžeme vyvodit závěr, že stát je svrchovaný a jako jediný má kompetenci používat donucovací moc. U Hobhouse můžeme spatřit „positivní“ pojetí státu – stát totiž neodporuje pravému principu osobní svobody. Dle Hobhouse je stát dokonce nutnou podmínkou, aby tato svoboda mohla být účinným způsobem ve skutek uvedena.

3.4 Hobhouseova liberální hospodářská politika

Tuto kapitolu jsme záměrně rozvrhli do tří dílčích částí pro snadnější uchopení Hobhouseovy hospodářské teorie. První část je věnována soukromému vlastnictví, které je řazeno mezi základní liberální hodnoty. Druhá část nám okrajově nastíní Hobhouseovo stanovisko ke kapitalismu jakožto společenskému a ekonomickému systému, který je založen na soukromém vlastnictví výrobních prostředků a volném trhu. A ve třetí části se zmíníme o tom, jaký postoj zaujímá Hobhouse k ekonomické zásadě *laissez faire*, jež je klasickými liberály považována za jeden z pilířů liberalismu.

3.4.1 Soukromé vlastnictví

Jaký postoj zaujímá Hobhouse k soukromému vlastnictví? Hobhouse všeobecně rozlišoval společenské a individuální faktory bohatství. Zastával názor, že soukromé vlastnictví je nutné k naplnění individuální osobnosti, naopak společné vlastnictví má hodnotu pro vyjádření společenského života. Hobhouse hájí soukromé vlastnictví

²⁶HOBHOUSE, L. T. *Liberalism*. Praha: Jan Laichter, 1914. str. 181.

²⁷HOBHOUSE, L. T. *Liberalism*. Praha: Jan Laichter, 1914. str. 182.

jako určitou formu nutnosti k rozvoji liberálních zásad. Vlastnictví je základní prvek v uspořádaném životě záměrné činnosti. Ze stejného důvodu je v podstatě základním prvkem ve svobodném životě.²⁸ Dále soukromé vlastnictví je předpokladem k seberozejí právě kvůli naší družnosti, společenskosti, která je nám vlastní.²⁹ K soukromému vlastnictví patří vlastnická práva. Jak na ně Hobhouse nahlíží? Podle Hobhouse vlastnická práva poskytují jedincům příležitosti ke sledování a usilování o obecné dobro, které zároveň utváří jejich osobní dobro. Vlastnická práva jsou mravně významná, pokud se týkají toho, jak s nimi jedinci mohou naložit v budoucnosti, stejně tak jako co učinili v minulosti.³⁰ Hobhouse tedy vlastnická práva považuje za podstatná práva v oblasti morálního a svobodného jednání. Přisuzuje jim důležitost v oblasti rozvoje morální osobnosti.³¹ Obecně pak můžeme tvrdit, že Hobhouse nevnímá právo v kontextu individuality, ale v kontextu celé společnosti. To dokazuje mimo jiné i jeho názor, že práva podporují obecné dobro.

3.4.2 Kapitalismus

Jaké stanovisko zaujímá Hobhouse ke kapitalismu jakožto ekonomickému systému, který hájí klasičtí liberálové? Přestože Hobhouse nahlíží na soukromé vlastnictví jako na nutné, samotný kapitalismus charakterizuje slovy jako je nespravedlnost, neefektivní práce a nevhodné úsilí. Kapitalismus podle něho dává vzniknout zákonitostem distribuce tak, že jsou neslučitelné s principem vlastnictví. Dále mu přičítá zodpovědnost za to, že potlačil progresivní uskutečnění obecného dobra.³² Hobhouse argumentuje ve prospěch systému státních regulací, které podporují spravedlnost tím, že zajistí, aby všichni členové společnosti vlastnili určitou část majetku a byli schopni ji ovládat, a tím vlastně potvrdí své členství ve společnosti. A

²⁸MORROW, J. Private property, liberal subjects, and the state. In *The New Liberalism: Reconciling Liberty and Community*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. str. 106.

²⁹SIMHONY, A., WEINSTEIN, D. Introduction: The new liberalism and the liberal-communitarian debate. In *The New Liberalism: Reconciling Liberty and Community*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. str. 22.

³⁰MORROW, J. Private property, liberal subjects, and the state. In *The New Liberalism: Reconciling Liberty and Community*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. str. 93.

³¹GAUS, G. F. *Political Concepts and Political Theories*. Oxford: Westview Press, 2000. str. 111.

³²GAUS, G. F. *Political Concepts and Political Theories*. Oxford: Westview Press, 2000. str. 107.

jelikož jsou vlastnická práva podmíněna obecným dobrem, mohou být pouze získána pro společensky prospěšné činy.³³

Dle Hobhouse je nutné, aby ve společnosti existoval obecný majetek, který by byl užíván k účelům, které slouží společnému dobru. Najdeme totiž mnoho oblastí, kde veřejné peníze slouží ku prospěchu všem třídám – chudým i bohatým.³⁴ Povšimněme si například důležitosti veřejného zdravotnictví, které poskytuje péči bohatým i chudým. Další takovou sférou je vzdělávání. Hobhouse tímto ukazuje, jak velkou roli pro celou společnost hraje právě dotování těchto sfér z veřejných výdajů. Díky této skutečnosti také dochází k zamezení chudoby, neboť zdravý a vzdělaný člověk má větší šanci uplatnit se na trhu práce bez ohledu na to, zda je z chudé či bohaté vrstvy. Dále Hobhouse poukazuje na nutnost poskytnutí náležité odměny za vykonanou práci. V souvislosti s tím hovoří o všeobecné zásadě hospodářské spravedlnosti, která hlásá, že „každá sociální funkce musí obdržet odměnu, stačící na její probouzení a udržení po celý život člověka.“³⁵ Hobhouse nezapomíná ani na občany, jež díky svému handicapu nemají možnost být pracovně aktivní a samostatní. Za takových okolností by měla mezi lidmi fungovat vzájemná solidarita a pomoc. Nezbytnou povinností společnosti je tedy poskytnout materiální a finanční pomoc lidem tělesně či mentálně postiženým.

Hobhouse v rámci přerozdělování financí hájí názor, že veškeré nadbytečné příjmy a bohatství jedinců by mělo být k veřejné dispozici pro účely sociální. Jako podmínku blahobytu obyvatelstva pak Hobhouse uvádí následující právo: Člověk, který vykonává určitou sociální funkci, za kterou obdrží odměnu, má právo na to, aby tato odměna byla jeho vlastnictvím. To znamená, že mu má být k dispozici, dávat mu možnost zařídit si své záležitosti dle vlastní vůle.³⁶ Z výše uvedených tezí plyne, že Hobhouse se snaží vyhovět jak činiteli sociálnímu, tak individuálnímu, a neakcentuje jen jednu stranu. Hobhouse chce docílit společenské harmonie tak, aby práva jednotlivce byla v souladu s obecným prospěchem. Na rozdíl od klasických liberálů

³³GAUS, G. F. *Political Concepts and Political Theories*. Oxford: Westview Press, 2000. str. 108.

³⁴HOBHOUSE, L. T. *Liberalism*. Praha: Jan Laichter, 1914. str. 162.

³⁵HOBHOUSE, L. T. *Liberalism*. Praha: Jan Laichter, 1914. str. 163.

³⁶Tamtéž. str. 167.

neuznává absolutní individualismus. Jinými slovy, nevidí ctnosti v právu jednoho člověka.

3.4.3 Ekonomická zásada laissez faire

Hobhouse nesouhlasí s ekonomickou zásadou laissez faire, kterou hájí klasičtí liberálové, a podle které by měla být hospodářskému dění ponechána volnost a stát by do něj nezasahoval, a naopak schvaluje a považuje za správné státní intervence do sociální a hospodářské oblasti. Podle něho má stát vrchní velení nad majetkem vůbec a právo dohlížecí nad průmyslem. „*Tato zásada hospodářské suverenity se může postavit vedle zásady hospodářské spravedlnosti jako neméně základní pojem hospodářského liberalismu. Neboť zde jako všude jinde svoboda vyžaduje kontrolu.*“³⁷

Shrnutí: Výše uvedené dílčí části, které konstituují Hobhousovu liberální hospodářskou politiku, nám poskytli koherentní náhled na základní liberální hodnoty. Dle Hobhouse, „*stát má hospodářské poměry utvářet tak, aby každý, kdo není tělesně, duševně a na své vůli neschopný, užitečnou prací uživil sebe a rodinu.*“³⁸ Z toho i vyplývá skutečnost, že jednotlivec samostatně nemůže existovat, nýbrž mezi ním a státem jsou vzájemné závazky. Povinností občana vůči státu je pilně pracovat k udržení sebe a rodiny. Naproti tomu společnost má každému poskytovat prostředky k civilizovanému životu. Tento názor o sociálních povinnostech poukazuje na veřejnou odpovědnost, avšak nikterak nepřehlíží odpovědnost jednotlivcovu.

4. Dílo J. S. Milla v liberální tradici

³⁷HOBHOUSE, L. T. *Liberalism*. Praha: Jan Laichter, 1914. str. 168.

³⁸Tamtéž. str. 130.

Tato část je věnována výkladu liberálních hodnot v podání J. S. Milla (1802-1873) a rovněž seznamuje čtenáře s Millovou myšlenkou ideální liberální společnosti a státu a potažmo celého společenského systému.

A. Heywood míní, že Mill byl ten, *kdo „postavil most mezi klasickým a moderním liberalismem: jeho ideje míří jak nazpět k 19. století, tak kupředu ke století dvacátému.“*³⁹ B. Šimáčková zase píše, že názorově stojí Mill na rozmezí dvou myšlenkových proudů: liberalismu a socialismu. Na jedné straně hájí naprostou svobodu jednotlivce, na druhé straně apeluje na to, aby byla prováděna kontrola jednotlivce v zájmu celku. Stanoví zásadu o nezasahování vlády do volné hry společenských i jednotlivcových sil, ale zároveň předkládá řadu výjimek, kdy tyto zásady nemohou platit. Proti liberálnímu názoru o neomezitelnosti soukromého majetku připouští nutnost znárodnění půdy a některých přírodních zdrojů bohatství.⁴⁰

V Millově liberalismu nejde jen o jednotlivce, ale jde v něm ve stejné míře o to, jaká by měla být společnost, stát i vláda. Proto neřeší jen otázku, jak je možná individuální svoboda člověka ve společnosti, ale i otázku, jaké jsou hranice moci, které může společnost uplatňovat proti jednotlivci. Mill je přesvědčen o tom, že jediným účelem, kvůli kterému se může moc spravedlivě použít proti jakémukoliv členovi společnosti i proti jeho vlastní vůli, je zabránit ubližování jiným.⁴¹

Na Millovo myšlení měla rozhodující vliv filozofie utilitářství, jejíž krédo formuloval britský filosof Jeremy Bentham jako „co nejvíce štěstí pro co nejvíce lidí.“ Každý člověk podle Milla usiluje o to, co je mu užitečné, chce zvětšit své štěstí a vyhnout se bolesti. Proto je všeobecným cílem lidského jednání dosahovat co největší štěstí. Jedinec, který usiluje přirozeně o své vlastní štěstí, musí nahlédnout, že také jemu nejlépe slouží, když o své štěstí usilují i ostatní. Tak neexistuje žádný protiklad mezi osobním a všeobecným blahem.⁴² Pod vlivem této filozofie Mill uvěřil, že společnost lze zdokonalovat „shora“, činností osvícené a moudré elity,

³⁹HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. str. 68.

⁴⁰ŠIMÁČKOVÁ, B. *John Stuart Mill*. Praha: Orbis, 1947. str. 42-43.

⁴¹MILL, J. S. *Logika liberalismu*. Bratislava: Kalligram, 2005. str. 36.

⁴²LOUŽEK, M. John Stuart Mill – klasik liberalismu. In *John Stuart Mill : dvě stě let od narození : sborník textů*. Praha: Cep, 2006. str. 29.

která vytvářením lepších zákonů a zdokonalováním institucí bude prosazovat pokrok a tím přinášet lidem štěstí.⁴³

4.1 Millova koncepce svobody

Tato stať si klade za cíl představit a ozřejmit Millovu nejdůležitější liberální hodnotu, kterou je svoboda. Naším úkolem tedy bude uchopit pojem svobody z Millova úhlu pohledu a rovněž se zaměřit na to, v jakém kontextu ho vnímal sám Mill.

Millovo pojetí svobody nelze jednoznačně zařadit do kategorie buď pozitivního nebo negativního konceptu. Na Millův pojem svobody musíme nahlížet z více perspektiv. Jak sám Mill definuje pojem svobody? Mill nejprve začíná s negativní koncepcí svobody. V tomto kontextu vytyčuje svobodu jakožto svobodu jedince, který smí činit, co si sám přeje bez zasahování ostatních. Tento pohled na svobodu je postaven na přesvědčení, že každý jedinec má oprávnění pro svobodnou volbu. Jednotlivec je v podstatě svrchovaným pánem nad sebou samým, nad svým tělem a svou myslí.⁴⁴ Z toho tedy plyne, že jedinec je autonomním jednatelem, který je svobodný ve vykonávání nejvyšší kontroly nad svým životem. Tento Millův náhled reprezentuje negativní chápání svobody, protože svoboda se zde definuje jako nepřítomnost omezení namířených proti takovému počínání jednotlivce, které se dotýká jen jeho samotného. Mill byl přesvědčen, že jde o nezbytnou podmínku svobody, která však sama o sobě nepostačuje.⁴⁵ Od tohoto klasického liberálního uchopení svobody se Mill dostává směrem k pozitivnějšímu pojetí svobody, které vykresluje svobodu jakožto lidský seberozvoj či seberealizaci. V souvislosti s lidským seberozvojem Mill zdůrazňuje, že svoboda pouze nespočívá v nepřerušené schopnosti činit, co si přejeme. Přesněji řečeno, svoboda je dle Milla nutnou podmínkou pro morální, intelektuální a kulturní seberozvoj každého jedince. A nejen to, svoboda je prostředkem k vzrůstajícímu pokroku civilizované společnosti.⁴⁶

⁴³HOLMAN, R. Poslední klasický politický ekonom. In *John Stuart Mill : dvě stě let od narození : sborník textů*. Praha: Cep, 2006. str. 22.

⁴⁴GAUS, G. F. *Political Concepts and Political Theories*. Oxford: Westview Press, 2000. str. 48.

⁴⁵JONES, T.: *Modern Political Thinkers and Ideas*. London: Routledge, 2002. str. 87-88.

⁴⁶JONES, T.: *Modern Political Thinkers and Ideas*. London: Routledge, 2002. str. 88.

Mill v rámci svobody rozlišuje dva případy jednání. To první jednání se týká výhradně naší osobnosti a nemá vliv na ostatní jedince. Toto jednání je naprosto svobodné a jedinec se tak může těšit absolutní svobodě, protože je dle Milla osvobozené od zásahů státu nebo společnosti. Druhý případ jednání se už nedotýká pouze naší osobnosti, ale týká se i ostatních. Svým jednáním totiž můžeme způsobit znatelné ublížení či poškození jiné osobě, a proto je nutné, aby v takovýchto případech měl stát nebo společnost právo zasáhnout.⁴⁷ Ve svém díle „O svobodě“ Mill uvádí, že „*oprávněně a proti jeho vůli lze moci proti kterémukoli členu civilizované pospolitosti užít jedině jde-li o to, zabránit škodě páchané na ostatních.*“⁴⁸ Zde si můžeme povšimnout, že Mill akceptuje jedině ta nejmenší omezení individuální svobody. Respektive jen taková, která mají zabránit, aby se uškodilo ostatním.

Mill vyčleňuje tři oblasti týkající se našeho vlastního chování, ve kterých naše uplatňování svobody neubližuje a nepoškozuje nikoho. První oblast zahrnuje svobodu myšlení, diskuse a projevu (vyjádření). Podle Millových vlastních slov, tato oblast se skládá z vnitřní sféry vědomí, ze svobody myšlení, z absolutní svobody názoru a mínění na všechny věci, ať už jsou praktické či spekulativní, vědecké, morální nebo teologické. Mill zdůrazňuje, že výše zmíněné svobody jsou prakticky neoddělitelné a že ještě souvisí se svobodou řeči a publikování.⁴⁹ Druhá a třetí oblast je konstituována svobodou pěstovat a usilovat o životní styl, který si sami zvolíme, a dále svobodou sdružovat se. K této svobodě Mill dodává, že jedinci mají právo na vzájemné sdružování pro jakýkoliv účel, avšak nesmí při tom poškozovat ostatní lidi. S ohledem na tyto tři kategorie individuálního jednání, Mill uvádí, že společnost, ve které nejsou respektovány tyto svobody, není svobodná.⁵⁰

Z výčtu svobod, které jsme uvedli, Mill hájí nejvíce svobodu myšlení a diskuse, protože je obecně považuje za hodnotné a prospěšné pro celou společnost. Podle

⁴⁷FITZPATRICK, J. R. *John Stuart Mill's Political Philosophy: Balancing Freedom and The Collective Good*. London: Continuum, 1988. str. 63-66.

⁴⁸MILL, J. S. *O svobodě*. Oddíl II. Praha: J. Otto, 1914. str. 46.

⁴⁹JONES, T.: *Modern Political Thinkers and Ideas*. London: Routledge, 2002. str. 88.

⁵⁰JONES, T.: *Modern Political Thinkers and Ideas*. London: Routledge, 2002. str. 88.

Milla to jsou základní způsoby, díky nimž můžeme odhalit a najít pravdu. Rovněž se podílejí na všeobecném rozvoji znalostí, vědomostí a porozumění.

Mill upozorňuje na skutečnost, že individuální svobodu ohrožují takové fenomény jak jsou nacionalismus, industrialismus a všechny formy intolerance, ba dokonce i určitým způsobem demokracie (zde má Mill na mysli demokracii jako „vládu většiny“, která je založená jen na principu rovnosti na úkor principu svobody). Podle Milla totiž demokracie negarantuje práva menšin, a tudíž ani nemůže garantovat práva jednotlivce.⁵¹

V závěru pojednání o Millově konceptu svobody je nutné ještě zdůraznit, že Mill jakožto představitel utilitarismu individuální svobodu podřizuje ještě vyšší hodnotě – a tou je štěstí. V tom právě můžeme vidět Millovo spojení principu individualismu s principem utilitarismu.⁵² Na tomto místě propojení dvou principů vyvstává dle J. Graye určitý rozpor. Gray v rámci kritiky Millova díla totiž upozorňuje na fakt, že Millův princip svobody je neuspokojivý, protože stanovuje jen nutnou podmínku oprávněného omezení svobody, podle které individuální svoboda nesmí být omezována s výjimkou ochrany před poškozováním druhých.⁵³ Ochrana, kterou Millův princip poskytuje individuální svobodě, bude absolutní jen v oblasti vlastních zájmů, kde jednání nepoškozuje zájmy druhých. Ačkoli Mill mohl uspět v odvozování principu svobody z principu utility, zdá se být jasné, že princip spravedlnosti, regulující distribuci svobody, by se mohl dostat do konfliktu s prosazováním obecného blaha. Takový princip zaručující spravedlivost v rozdělování svobody, se zdá být nepostradatelný pro liberální teorii spravedlnosti a zároveň neobhájitelný v rámci utilitaristické starosti o obecné blaho.⁵⁴ Z výše uvedených tezí je tedy patrné, že Mill na jedné straně hájí utilitarismus, z něhož plyne morální kolektivismus, a jehož cílem je prosazení obecného blaha všech, na druhé straně však prosazuje osobní svobodu, která vychází z individualistického přístupu.

⁵¹MILL, J. S. *Logika liberalizmu*. Bratislava: Kalligram, 2005. str. 40.

⁵²MILL, J. S. *Logika liberalizmu*. Bratislava: Kalligram, 2005. str. 40.

⁵³GRAY, J. *Liberalismus*. Praha: Občanský institut, 1999. str. 63-64.

⁵⁴GRAY, J. *Liberalismus*. Praha: Občanský institut, 1999. str. 64.

Shrnutí: Z výše zmíněných poznámek vyplývá, že svoboda slouží obecně jako prostředek k osobnímu rozvoji a společenskému a intelektuálnímu pokroku. Dále se svobodou jsou propojeny takové atributy jako jsou nezávislost myšlení a autonomie, kterou Mill vysvětluje jako schopnost či oprávnění jedince učinit vlastní volbu. Rovněž si můžeme povšimnout, že Millova představa svobody se liší od představy klasických liberálů, kterým jde primárně o ochranu svobody člověka před autoritářským a regulujícím státem. Zatímco Mill volal ani ne tak po osvobození lidí od státních zásahů, jako spíše po jejich osvobození od moralizování, od společenských konvencí, od svazujících morálních a náboženských předsudků. Mill toužil po člověku osvobozeném od uniformity, do níž ho vtlačovaly společenské zvyky a tradice.⁵⁵

4.2 Millova teorie společnosti

Úkolem této kapitoly je představit a pojednat o Millově vizi liberální společnosti. A v neposlední řadě analyzovat roli a funkci jedince v této společnosti.

V úvodu si položíme otázku, jaký prvek je charakteristický pro Millovu ideální společnost? Podle Milla dokonalost společnosti spočívá v její rozmanitosti, nikoliv v jednotě. Mill byl ve společensko-politickém i etickém slova smyslu individualistou, který vyzdvihoval všestranně rozvinutého jedince. Výhodiskem Millova liberálního konceptu je princip individualismu, tedy uznání hodnoty každého jednotlivého člověka jako hodnoty nejvyšší. Na to se v rovině myšlení a názorů váže princip tolerance a v rovině konání „princip poškození“ - tj. uznání privátní sféry působení jednotlivce, která se týká jeho samého, jeho vlastního dobra či prospěchu.⁵⁶ Soukromá sféra působení jednotlivce musí být ze strany společnosti, jejích institucí i ze strany ostatních jednotlivců respektována jako nedotknutelné a ničím neporušitelné právo na soukromí. Bez takovéto sféry, ve které se jednatel může svobodně pohybovat, svobodně o sobě rozhodovat, volit si a tvořit svoje životní

⁵⁵HOLMAN, R. Poslední klasický politický ekonom. In *John Stuart Mill : dvě stě let od narození : sborník textů*. Praha: Cep, 2006. str. 22.

⁵⁶MILL, J. S. *Logika liberalismu*. Bratislava: Kalligram, 2005. str 37.

plány, není možná ani individualita a originalita tvořící základ rozvoje samotného individua. Mill dokonce tuto sféru považuje i za základ rozvoje společnosti jako celku, protože pokrok můžeme vidět a zaznamenat právě díky rozmanitosti a rozdílnosti, nikoliv v uniformitě a směřování všeho na jednu úroveň a do jediné podoby.⁵⁷

Dále svou pozornost zaměřuje Mill na vývoj a důležitost lidské individuality. Aby se povaha každého člověka vyvíjela svobodně, musí být umožněno různým osobám žít různě. Dokonce je toho názoru, že svobodný vývoj individuality je první a nejpodstatnější podmínkou blahobytu, a že je částí a nutnou podmínkou civilizace, vzdělání, výchovy a kultury.⁵⁸ V souvislosti s lidskou individualitou si Mill klade otázku, kde jsou hranice svobodného rozhodování individua nad sebou? A kde počíná moc společnosti? Dle Milla individualitě přísluší ta část života, která se týká vlastních zájmů individua. Avšak, každý, kdo požívá ochrany společnosti, je jejím dlužníkem, a tudíž je povinen respektovat a dodržovat daná pravidla, která společnost ustanovila.⁵⁹ Co se týče omezenosti samotné svobody individua, tak Mill zastává názor, že svoboda individua v oblasti jeho vlastního mínění a potažmo v možnosti své mínění prakticky provádět je limitována svobodou ostatních lidí. Tím je myšleno, že naše vlastní svoboda nesmí poškozovat ostatní lidi. Jinými slovy, jsme svobodní do té míry, dokud se svoboda dotýká pouze našich vlastních záležitostí.⁶⁰

V rámci společenského dění poukazuje Mill na svůj strach z tzv. tyranie většiny, respektive vlády lidu. Mill zdůrazňuje, že na rozdíl od autokratických režimů, stane-li se sama společnost tyranem, nevztahují se její násilné prostředky jen na činy státních zřízců, ale provádí je celá společnost. Dále připomíná, že nebezpečí tyranie většiny v sobě zahrnuje i tyranii panujícího mínění a smýšlení, tendence společnosti vnucovat vlastní způsob zvyků a názorů těm, kteří se odchylují i jinými

⁵⁷Tamtéž. str. 37.

⁵⁸MILL, J. S. *O svobodě*. Oddíl II. Praha: J. Otto, 1914. str. 5.

⁵⁹MILL, J. S. *O svobodě*. Oddíl II. Praha: J. Otto, 1914. str. 37.

⁶⁰Tamtéž. str. 4.

prostředky, než jsou občanské tresty.⁶¹ Mill vidí hlavní problém v tom, že se mínění masy stalo panující mocí ve společnosti. Proto bychom měli hledat protiváhu tohoto směru ve vyslovené individualitě těch, kteří jsou na vyšším stupni myšlení. Právě za těchto okolností by neměly být individuality odstrašovány, nýbrž povzbuzovány k jiné činnosti nežli masa.⁶² Dle Milla velké nebezpečí spočívá také v tom, že se společnost často pokouší o zamezení individuálního rozvoje jedince tím, že ho nutí, aby si utvořil svůj charakter podle jejího předpisu a vzoru.⁶³ Proto Mill volá po zajištění a ochraně lidského zdárného vývoje a po ochraně proti politickému utlačování. Dále Mill usiluje o dodržování jednoduché zásady, která má upravit donucovací prostředky společnosti proti jednotlivci, bez rozdílu, zdali společnost používá fyzickou moc na základě zákonných trestů nebo vykonává nátlak veřejným míněním. Tato zásada spočívá v tom, že za prvé „*jedině sebeochrana opravňuje lidi, jednotlivě nebo ve sdružení, omezovat svobodu ostatních lidí.*“⁶⁴ A za druhé „*smíme použít násilí proti druhým jedině tehdy, pokud od nich chceme odvrátit zlo. Avšak naše vlastní blaho, ať už tělesné či mravní, není dostatečným důvodem proto, abychom tak činili.*“⁶⁵

A nakonec nesmíme v souvislosti s Millovou koncepcí liberální společnosti zapomenout zmínit jeho postoj ke společenským mravním zásadám. Ve svém díle „Utilitarianism“ podává Mill výklad mravních zásad, jež by podle něho měly usměrňovat konání všech lidí. Hlavní zásadou je, aby každý všechno konal tak, aby to přineslo užitek. Toto konání nemá přinášet užitek jen jednotlivci, protože v tomto pojetí by zásada užitku vedla jen k egoismu., ale všem lidem. Užitek nepřináší jen hmotné statky a potažmo materiální bohatství, ale i to, co jakýmkoliv způsobem zvyšuje blaho.⁶⁶

⁶¹FITZPATRICK, J. R. *John Stuart Mill's Political Philosophy: Balancing Freedom and The Collective Good*. London: Continuum, 1988. str. 74.

⁶²MILL, J. S. *O svobodě*. Oddíl II. Praha: J. Otto, 1914. str. 23.

⁶³MILL, J. S. *O svobodě*. Oddíl I. Praha: J. Otto, 1914. str. 11.

⁶⁴MILL, J. S. *O svobodě*. Oddíl I. Praha: J. Otto, 1914. str. 18.

⁶⁵Tamtéž. str. 18.

⁶⁶ŠIMÁČKOVÁ, B. *John Stuart Mill*. Praha: Orbis, 1947. str. 31.

4.3 Millova vize ideálního státu a vlády

Jak Mill pohlíží na vládu? Jaké podmínky musí být splněny, aby mohla vláda dobře fungovat? Mill uvádí, že za prvé je nutné, aby národ, pro který je forma vlády určena, byl vůbec ochoten tuto vládu přijmout. Za druhé musí být ochoten a schopen učinit vše, co je třeba, aby si udržela své trvání. A za třetí, národ musí být rovněž ochoten a schopen činit vše, co od něj vládní forma vyžaduje, aby mohla svým úkolům vyhovět.⁶⁷ Je-li porušena jedna z těchto tří podmínek, potom vláda nemůže dobře fungovat.

Mill uvádí dvě kritéria dobré vládní formy, která se nejlépe hodí k tomu, aby podporovala zájmy určité společnosti. Těmito kritérii jsou pořádek a pokrok. Někteří se domnívají, že jde o protiklady: kde je pořádek, nemůže být pokrok, a kde je pokrok, musí být svoboda, a tudíž ne pořádek. Pořádek znamená, že ustává soukromé násilí. Proto pořádek je dle Milla podmínkou pokroku. Pořádek je podmínkou dobré vlády spíše než její úkol nebo známka výbornosti. Pokrok není možný bez pořádku.⁶⁸ „*Chceme-li zahrnout v myšlenku pořádku vše, co společnost od své vlády žádá, musíme vymezit pořádek jako zachování všech způsobů a stupňů dobra, které už trvá, a pokroku náleží jejich rozmnožení.*“⁶⁹ Dobrá vláda především závisí na vlastnostech lidí, z nichž se skládá společnost, nad kterou se vláda vykonává. Mill je toho názoru, že „*vláda spočívá ve skutečích, vykonaných lidskými bytostmi, a jestliže jednající nebo ti, kteří je volí, nebo pozorovatelé, jejichž mínění mělo by mít vliv na všechny tyto osoby a kontrolovat je, jsou pouhé nevědomé, tupé masy plné zhoubných předsudků, veškerá činnost vlády bude špatná.*“⁷⁰ Tímto chce Mill zdůraznit, že hlavní složkou dobré vlády je vzdělání lidí. Proto by dobrá vláda měla prioritně apelovat a dbát na vzdělávání svého lidu. Mimo to, Mill hovoří ještě o ctnosti, kterou by měla vláda rovněž pěstovat a povznášet u svého lidu. Za ctnosti jsou zde považovány žádoucí vlastnosti mravní a rozumové. Mill zdůrazňuje, že další důležitou složkou vynikající

⁶⁷MILL, J. S. *Úvahy o vládě ústavní*. Praha: Svoboda, 1992. str. 9.

⁶⁸LOUŽEK, M. John Stuart Mill – klasik liberalismu. In *John Stuart Mill : dvě stě let od narození : sborník textů*. Praha: Cep, 2006. str. 32.

⁶⁹MILL, J. S. *Úvahy o vládě ústavní*. Praha: Svoboda, 1992. str. 20.

⁷⁰Tamtéž. str. 25.

vlády je právě schopnost správně zužitkovat onu míru dobrých vlastností a upotřebit je k řádným účelům. Jako vhodný příklad uvádí soudnictví. Aby bylo soudnictví spravedlivé, měla by se zajistit následující opatření: volba soudců by měla být prováděna tak, aby se dosáhlo nejvyšší úrovně čestnosti a vědomostí. Dále by mělo být umožňováno a zajišťováno zveřejňování, které dovoluje sledovat a kritizovat vše, co není správné, svoboda diskuse a kárání prostřednictvím tisku. Mělo by se usilovat o způsob získávání důkazů podle toho, je-li více nebo méně způsobilý zjistit pravdu. Všechny tyto věci nejsou podle Milla mocí, ale mechanismem, který přivádí moc do styku s překážkami.⁷¹

Výše bylo pojednáno o známkách dobré vládní formy. Nyní se konkrétně zaměříme na zastupitelskou vládu či přesněji zastupitelskou (reprezentativní) demokracii, kterou Mill považuje za ideálně nejlepší formu vlády. Právě v zastupitelské vládě suverenita nebo nejvyšší kontrolní moc náleží celku státu. Zastupitelská vláda může vyhovět všem nezbytnostem společenského stavu právě proto, že se na ní podílí veškerý lid. Tím je zajištěno, že každý občan má nejenom hlas ve vykonávání oné nejvyšší suverenity, ale může být i povoláván k činné účasti na vládě osobním vykonáváním některé veřejné místní nebo obecné funkce.⁷² Skutečná autorita ve státě tedy přísluší zástupcům lidu. Idea rozumné demokracie pak za takovýchto okolností nespočívá v tom, že lid sám sobě vládne, nýbrž v tom, že kontroluje ty, kdo vládnou. A to je právě realizováno na základě volených zástupců lidu, kteří kontrolují vládu. Význam reprezentativního systému spočívá v tom, že periodicky zvolení zástupci vykonávají politickou moc a v příštích volbách nemusejí být zvoleni. Mill v souvislosti s touto formou vlády upozorňuje na fakt, že za určitých společenských poměrů není zastupitelská vláda vhodná. Domnívá se, že čím nižší bude stupeň všeobecného rozvoje lidstva, tím méně bude tato forma vlády vhodná. Přičemž ten nižší stupeň rozvoje lidstva negativně ovlivňují a umocňují faktory jako jsou nevzdělanost a pasivní národ, který je ochotně poddajný vůči tyranii.⁷³ Mill dokonce upozorňuje na existenci rizika, že většinu v demokracii získají chudí, tedy nevzdělaná vrstva, z čehož pramení nebezpečí třídního zákonodárství. S tím úzce

⁷¹MILL, J. S. *Úvahy o vládě ústavní*. Praha: Svoboda, 1992. str. 27.

⁷²Tamtéž. str. 41.

⁷³MILL, J. S. *Úvahy o vládě ústavní*. Praha: Svoboda, 1992. str. 56.

souvisí i fakt, že Mill byl zastáncem všeobecného volebního práva právě s výjimkou lidí, kteří neumějí číst, psát a počítat. Dále by neměli mít volební právo ti, kdo neplatí žádné daně a jen pobírají chudinské dávky. Všichni ostatní včetně žen by měli mít hlasovací právo, což však neznamená rovnost hlasů. Vzdělaní lidé by měli mít více hlasů než méně vzdělaní.⁷⁴ Zde se také mimo jiné odrážela jeho obava z tyranie nevzdělané většiny.

Mill také přišel s myšlenkou, že hlavní nebezpečí demokracie spočívá v tom, že potlačuje individuální rozdíly, a v podstatě neumožňuje žádný skutečný rozvoj menšinových forem kultury.⁷⁵

Shrnutí: Pokud shrneme výše uvedené poznatky, dospějeme k závěru, že dle Milla je ideálním typem vlády vláda zastupitelská, v níž suverenita nebo nejvyšší kontrolní moc už není v rukou jedné osoby, ale náleží celku státu, a ve které každý občan má možnost uplatňovat svou iniciativu nejen tím, že si volí své zástupce, ale také příležitostně je povoláván k osobní účasti na vládě vykonáváním některé veřejné místní nebo obecné funkce. Co se týče samotné formy vlády, tak Mill hájil a prosazoval nepřímou, reprezentativní demokracii se všeobecným, nikoli však rovným volebním právem. Pokud bychom měli tento návrh aplikovat na současný systém, zjistíme, že je to prakticky nerealizovatelné, poněvadž vývoj směřoval k všeobecnému a rovnému volebnímu právu.

4.4 Millova liberální hospodářská politika

V této kapitole se budeme zabývat Millovou liberální hospodářskou politikou, ve které můžeme najít i prvky charakteristické pro socialismus. S ohledem na následnou komparaci s ostatními liberálními mysliteli (Hobhousem a Misesem), kterou

⁷⁴LOUŽEK, M. John Stuart Mill – klasik liberalismu. In *John Stuart Mill : dvě stě let od narození : sborník textů*. Praha: Cep, 2006. str. 33.

⁷⁵WILSON, F. *John Stuart Mill*. Stanford Encyclopedia of Philosophy. [online]. 4 December 2009. [cit. 2010-04-12]. Dostupný z WWW: < <http://plato.stanford.edu/entries/mill/#PolEco> >.

provedeme v závěrečné části této práce, se blíže zaměříme na důležité liberální pojmy jako jsou soukromé vlastnictví, kapitalismus a ekonomická zásada laissez faire.

4.4.1 Soukromé vlastnictví, kapitalismus a laissez faire

Mill byl rozporuplnou osobností. Ačkoli byl obhájcem svobody a soukromého vlastnictví a uznával ideje hospodářského liberalismu, můžeme si u něj povšimnout jistého odklonu od hospodářské politiky klasických liberálů. Na jedné straně se přikláněl k názoru, že svoboda a soukromé vlastnictví jsou nejlepší zárukou společenského pokroku. Na druhé straně však zároveň obhajoval socialistické přerozdělování.⁷⁶ Pokud se blíže zaměříme na Millův socialismus, zjistíme, že měl dva aspekty. První se týkal organizace výroby a druhý rozdělování. Pokud jde o výrobu, Millovi se nelíbil kapitalistický systém, kde byli dělníci v továrnách zcela podřízeni příkazům kapitalistů a pouze mechanicky vykonávali požadované úkony. To bylo v rozporu s Millovým ideálem svobodného člověka. Proto sympatizoval s družstevním hnutím, které se orientovalo na jinou výrobní organizaci: dělníci byli zároveň spoluvlastníky a kolektivně rozhodovali o organizaci své práce. Na druhé straně Mill striktně odmítal ten typ socialismu, kde by organizátorem výroby byl stát. Stát neměl hrát ve výrobě žádnou roli. Druhým aspektem Millova socialismu bylo přerozdělování.⁷⁷ Snaha o vědomé zlepšování životních podmínek lidí přivedla nakonec Milla k tomu, že oddělil zákony výroby od zákonů rozdělování. Ve svých „Zásadách politické ekonomie“ (1848) tvrdí, že zákony a podmínky výroby bohatství mají povahu fyzikálních pravd. To však neplatí o rozdělování bohatství. To je výlučně věcí společenských institucí. Jakmile jsou věci k dispozici, lidstvo s nimi může, individuálně nebo kolektivně, naložit, jak chce.⁷⁸

⁷⁶HOLMAN, R. Poslední klasický politický ekonom. In *John Stuart Mill : dvě stě let od narození : sborník textů*. Praha: Cep, 2006. str. 21.

⁷⁷Tamtéž. str. 23.

⁷⁸HOLMAN, R. Poslední klasický politický ekonom. In *John Stuart Mill : dvě stě let od narození : sborník textů*. Praha: Cep, 2006. str. 23.

V souvislosti s Millovým postojem ke kapitalismu je nutné ještě dodat, že Mill nepokládal tehdejší kapitalismus za přirozený stav hospodářství a přikláněl se k názoru, že jako společenský a hospodářský řád směřuje ke stagnaci. Na základě této skutečnosti pak bude kapitalismus nahrazen spravedlivějším a sociálnějším systémem.⁷⁹

Mill stojící na pomezí liberalismu a socialismu se rovněž odvrátil od původního liberálního předpokladu, že volná soutěž je dostatečným regulátorem hospodářského dění, a přidal se názorově k socialistům v tom směru, že zásahy státu do některých oblastí hospodářského odvětví jsou nutné a žádoucí.⁸⁰ Mill ve svém díle „Zásady politické ekonomie“ (1848) považoval princip laissez faire za samozřejmé obecné pravidlo veřejně politické praxe s tím, že každá odchylka od něj musí být podepřena důvody.⁸¹ I na základě tohoto tvrzení je patrné, že Mill nebyl důsledným obhájcem ekonomické zásady laissez faire, protože klasičtí liberálové lpí na dodržování této zásady a nepřipouští žádnou zdůvodnitelnou odchylku.

Také si můžeme povšimnout Millova propojení liberální myšlenky s myšlenkou socialismu při řešení toho, jak spojit největší individuální volnost jednání se společným vlastnictvím všech surovin na zeměkouli a stejnou účastí všech na výtěžku spojené práce. Dle jeho názoru je nutné nejdříve přesvědčit ke vzájemné kooperaci třídu zaměstnavatelů a nevzdělanou masu pracujících. Jedině tak se lidé budou spojovat i pro veřejné a sociální úkoly.⁸²

V rámci Millovy liberální hospodářské teorie se nyní blíže zaměříme na pojem vlastnictví. Mill je toho názoru, že instituce soukromého vlastnictví spolu se svobodnými a dobrovolnými vztahy v rámci tržního hospodářství umožňuje jedincům následovat jejich vlastní cestu. Soukromý majetek totiž poskytuje jedincům

⁷⁹LOUŽEK, M. John Stuart Mill – klasik liberalismu. In *John Stuart Mill : dvě stě let od narození : sborník textů*. Praha: Cep, 2006. str. 30.

⁸⁰SOJKA, M. a kol. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: Karolinum, 2000. str. 28.

⁸¹WILSON, F. *John Stuart Mill*. Stanford Encyclopedia of Philosophy. [online]. 4 December 2009. [cit. 2010-04-12]. Dostupný z WWW: < <http://plato.stanford.edu/entries/mill/#PolEco> >.

⁸²SOJKA, M. a kol. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: Karolinum, 2000. str. 28.

„území“, které je pod jejich vlastní soudní pravomocí.⁸³ Mill, jehož přístup k soukromému vlastnictví byl ovlivněn prvky socialismu, rozčlenil soukromé vlastnictví do tří kategorií na: soukromé vlastnictví výrobních prostředků, soukromé vlastnictví spotřebního zboží a soukromé vlastnictví pozemku.⁸⁴

Ačkoliv Mill uznával legitimitu soukromého vlastnictví výrobních prostředků, věřil, že to byla překážka pro rozšíření rovného zacházení. To, k čemu měl Mill námitky, se týkalo práva na dědictví. Mill tvrdí, že i když se právo na dědictví vztahuje na myšlenku soukromého vlastnictví, existence dědictví způsobuje nerovnoměrné hromadění bohatství a je hlavním zdrojem nespravedlnosti. Proto Mill navrhuje omezení práva na dědictví, přičemž stát by si z konkrétního dědictví nárokoval vždy větší část než samotní dědici. Co se týče Millova náhledu na soukromé vlastnictví pozemku, tak v tomto bodě si můžeme povšimnout Millovy náklonnosti k myšlenkám socialismu. Mill totiž podporoval postupné znárodňování pozemků. Také se domníval, že pokud soukromé vlastnictví půdy není účelné, pak není spravedlivé. Nicméně připustil, že toto vlastnictví může být odůvodněno jen v případě, že vlastník půdy „zhodnocuje“ svůj majetek, vykonává určitou práci a námahu na své půdě. Práce je tedy hlavním faktorem, který odůvodňuje soukromé vlastnictví půdy.⁸⁵

V závěru této kapitoly je důležité zmínit, že pokud na Milla pohlížíme jako na představitele klasického liberalismu, musíme zdůraznit jeho přesvědčení, že každý jedinec sám může nejlépe zastávat své zájmy a nejlepším praktickým pravidlem pro hospodářský a politický život je svobodná konkurence. Stát se má starat o vnitřní a vnější bezpečnost, nikoli zasahovat do života občanů. V tom může být dodnes Millova politická filozofie vzorem pro všechny stoupence klasického liberalismu.⁸⁶

⁸³EBELING,R. *John Stuart Mill and The Three Dangers to Liberty. The Future of Freedom* Foundation. [online]. June 2001 [cit.2010-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.fff.org/freedom/0601b.asp>>.

⁸⁴*John Stuart Mill on Justice in Property*. Ankara University. [online]. [cit.2010-04-12]. Dostupný z WWW: <<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/998/12146.pdf>>.

⁸⁵*John Stuart Mill on Justice in Property*. Ankara University. [online]. [cit.2010-04-12]. Dostupný z WWW: <<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/998/12146.pdf>>.

⁸⁶LOUŽEK, M. John Stuart Mill – klasik liberalismu. In *John Stuart Mill : dvě stě let od narození : sborník textů*. Praha: Cep, 2006. str. 27.

5. Dílo L. von Mises v tradici klasického liberalismu

V této kapitole se budeme zabývat výkladem liberálních hodnot v podání L. von Mises (1881 – 1973) a zároveň si přiblížíme jeho vizi ideální liberální společnosti a státu a potažmo celého společenského systému.

Ludwig von Mises je díky své liberální nauce řazen mezi klasické liberály a potažmo zastánce role státu jakožto nočního hlídače, což znamená, že funkce státu je striktně omezena na ochranu osob a majetku.⁸⁷ Mises došel k závěru, že jedinou přijatelnou hospodářskou politikou je ekonomická zásada *laissez faire* spolu s volným, svobodným trhem a právem na soukromé vlastnictví. Mimo to, na základě svých teoretických výzkumů, věděl, že každý zásah státu je kontraproduktivní a vytvoří ještě více těch problémů, které měl původně odstranit. Mises rovněž zdůrazňoval, že důsledně prováděný intervencionismus musí postupně vést k socialismu.⁸⁸

Z Misesova úhlu pohledu liberalismus podporuje vnější, materiální blahobyt lidí a nestará se bezprostředně o jejich vnitřní a duševní potřeby. „*Snaží se jen vytvořit vnější blahobyt, protože vnitřní, duševní bohatství se k člověku nemůže dostat zvenčí.*“⁸⁹

A nakonec je důležité zmínit, že dle Misesa liberální zásady mohou být nejlépe uskutečněny v kapitalistické společnosti, jejímž řádem je kapitalismus. Mezi základy liberální politiky řadí Mises na první místo soukromé vlastnictví, které považuje za hlavní požadavek, a ze kterého i vyplývají všechny ostatní požadavky liberalismu.

⁸⁷ROTHBARD, M.: *Biography of Ludwig von Mises*. Ludwig von Mises Institute. [online]. 4 October 2009. [cit.2010-03-27]. Dostupný z WWW: < <http://mises.org/about/3248>>.

⁸⁸ROTHBARD, M.: *Biography of Ludwig von Mises*. Ludwig von Mises Institute. [online]. 4 October 2009. [cit.2010-03-27]. Dostupný z WWW: < <http://mises.org/about/3248>>.

⁸⁹MISES, L. von. *Liberalismus*. Praha: Ekopress: Liberální institut, 1998. str. 15.

Příčemž v čele programu liberalismu stojí vedle soukromého vlastnictví svoboda a mír.⁹⁰

5.1 Misesova koncepce svobody

V této kapitole, která se spolupodílí na konstituci Misesova pojetí liberálních hodnot, se zaměříme na svobodu a pokusíme se ji uchopit z Misesova úhlu pohledu. Mimo to se seznámíme i s kontextem, ve kterém ji vnímal sám Mises.

Jak nahlíží Mises na pojem svobody? Jak ho definuje? Mises zdůrazňuje, že pojem svobody má smysl pouze v kontextu mezilidských vztahů a potažmo v rámci společenského systému. Termín svoboda se týká oblasti, v níž je jednajícím jedinec v takovém postavení, že si může zvolit mezi alternativními způsoby jednání. Svoboda a volnost jsou podle Misesa stavy člověka ve smluvní společnosti.⁹¹ Samotnou svobodu pak Mises vymezuje jako výčet několika svobod, nikoliv jako jednu jedinou. Nicméně prvenství mezi všemi svobodami má ekonomická či hospodářská svoboda, která je nepostradatelná pro existenci ostatních individuálních svobod, mezi které patří svoboda projevu (vyjádření), svoboda sdružovat se, pracovat, uzavírat smlouvu (dohodu) a náboženská svoboda. Mises apeluje na to, abychom si uvědomili, že všechny tyto svobody jsou závislé na soukromém vlastnictví.⁹² Mises například uvádí, že mnoho lidí se mylně domnívá, že základní svobodou je svoboda projevu (vyjádření), protože je zásadní pro existenci ostatních svobod. Tito lidé svůj názor zdůvodňují tvrzením, že dokud člověk může vyjadřovat myšlenky svobodně, pak je vždy možné bránit tímto způsobem další individuální svobody. Mises namítá, že toto nestačí, že základ spočívá v soukromém vlastnictví. V souvislosti s právem vyjádřit myšlenky svobodně Mises uvádí, že pokud se svobodné a nezávislé myšlení předává lidem prostřednictvím médií (tisk, rozhlas, televize), musí být všechny investice vynaložené na realizaci a funkci těchto médií

⁹⁰ MISES, L. von. *Liberalismus*. Praha: Ekopress: Liberální institut, 1998 str. 19.

⁹¹ MISES, L. von. *Lidské jednání: pojednání o ekonomii*. Praha: Liberální institut, 2006. str. 260.

⁹² HAYEK, F. A., HAZLITT, H., READ L. R., VELASCO, G., HARPER, F. A. *Toward Liberty: Essay in Honor of Ludwig von Mises, vol. 1*. Menlo Park: Institute for Humane Studies, 1971. str. 16.

v soukromém vlastnictví, nikoliv ve vlastnictví vlády nebo státu. Kdyby tomu tak nebylo, odrazilo by se to na způsobu myšlení a potažmo na obsahu informací, které by byly zprostředkovávány. Jinými slovy řečeno, tento způsob myšlení by patřil vládě, reprezentoval by a hájil její zájmy.⁹³

Nyní si položíme důležitou otázku – kdo je vůbec garantem svobody každého jednotlivce? Je nezbytné uvědomit si, že svoboda je úzce spjata s tím, jak působí vláda. Právě vláda je garantem svobody a je se svobodou slučitelná pouze tehdy, je-li její působení přiměřeně omezeno. Musíme si rovněž uvědomit, že žádná vláda ani žádné občanské právo nemohou svobodu garantovat jinak než podporou a ochranou základních institucí tržního hospodářství. Tržní hospodářství totiž přináší svobodu a volnost.⁹⁴ Na tomto místě nám vyvstává další otázka – k čemu by došlo, kdyby byla odstraněna hospodářská svoboda, kterou svým členům poskytuje tržní hospodářství? Mises konstatuje, že všechny politické svobody i listina práv by se staly podvodem. Jako příklad pak uvádí, že svoboda tisku je pouhý podvod, jestliže úřady kontrolují všechny tiskárny a papírny. A obdobně je tomu i se všemi ostatními právy člověka.⁹⁵ Na druhou stranu ale musíme ponechat vládě jistá opatření, která vyplývají z její funkce. Tímto chce Mises naznačit, že pokud vláda jakožto společenský aparát nátlaku a donucení omezuje vykonání násilí a hrozby k potlačení protispolečenského jednání a předchází mu, pak převažuje svoboda. Z toho tedy vyplývá, že zásahy vlády jsou za takových okolností nutné, a že v tomto případě nemůžeme hovořit o omezování osobní svobody. Potlačeno je totiž pouze chování, jež by narušilo spolupráci ve společnosti. Takové donucení tedy nijak podstatně neomezuje právo člověka vybrat si.⁹⁶

5.2 Misesova vize ideálního státu a vlády

⁹³HAYEK, F. A., HAZLITT, H., READ L. R., VELASCO, G., HARPER, F. A. *Toward Liberty: Essay in Honor of Ludwig von Mises, vol. 1*. Menlo Park: Institute for Humane Studies, 1971. str. 16.

⁹⁴MISES, L. von: *Economic Freedom and Interventionism*. Ludwig von Mises Institute [online]. 4 July 2009 [cit. 2010-03-25]. Dostupný z WWW: <<http://mises.org/efandi.asp>>.

⁹⁵MISES, L. von. *Lidské jednání: pojednání o ekonomii*. Praha: Liberální institut, 2006. str. 264.

⁹⁶Tamtéž. str. 258.

Jakým způsobem Mises poukazuje na stát a vládu? Z Misesova úhlu pohledu, stát a vláda nejsou cíli, ale prostředky. Stát definuje jako společenskou instituci, jejíž funkcí je donucování členů společnosti, aby dodržovali pravidla společenského soužití podílející se na lidské kooperaci. Stát je tedy jakýsi donucovací a potlačovací aparát. Bez donucení by totiž bylo ohroženo fungování společnosti.⁹⁷ Jediný úkol, jež Mises přiřadil státu a vládě, je zajišťování ochrany života, majetku, svobody a soukromého vlastnictví před násilnými útoky. V neposlední řadě však musí stát dohlížet a apelovat na všeobecný mír, aby poklidný vývoj nebyl nikdy narušen občanskou válkou, revolucí či pučem.⁹⁸ Mises navíc uvádí, že v zájmu domácího míru by měl jít liberalismus ruku v ruce s demokratickou vládou. Demokracie je totiž jakýsi prostředek, díky kterému dochází k eliminování či zamezování revolucí a občanských válek. Mises tvrdí, že u demokracie je velmi pravděpodobné, že udrží mír. Demokracie pracuje s metodou pro mírové přizpůsobení vlády vůli většiny. Mises navrhuje jako nejvhodnější formu vlády právě demokracii jakožto princip většinové vlády nebo vlády podle lidí.⁹⁹ Mises v souvislosti s demokratickou vládou zdůrazňuje fakt, že kdyby vláda měla takové postavení, že by mohla dle libosti rozpínat svou moc, mohla by zrušit tržní hospodářství a nahradit ho totalitním socialismem. Aby k této situaci nikdy nedošlo, je třeba vládní moc limitovat. Čím tedy můžeme omezit vládní moc? Mises uvádí, že nejúčinnějšími prostředky k omezování vládní moci jsou právě ústavy, listiny práv a zákonů.¹⁰⁰ A nakonec dodává, že vláda, která by se zaměřila na to, aby sahala na životy a zdraví, svobodu a vlastnictví, místo aby plnila svoji úlohu, by byla přirozeně zcela špatná.

5.3 Misesova liberální hospodářská politika

Tuto kapitolu jsme účelově rozčlenili do pěti částí pro snadnější orientaci v Misesově hospodářské teorii. První část se zabývá intervencionismem neboli státními zásahy do tržního hospodářství. Ve druhé části navážeme na intervencionismus a zaměříme

⁹⁷MISES, L. von. *Liberalismus*. Praha: Ekopress: Liberální institut, 1998. str. 39.

⁹⁸ROTHBARD, M.: *Biography of Ludwig von Mises*. Ludwig von Mises Institute. [online]. 4 October 2009. [cit.2010-03-27]. Dostupný z WWW: < <http://mises.org/about/3248>>.

⁹⁹MISES, L. von. *Lidské jednání: pojednání o ekonomii*. Praha: Liberální institut, 2006. str. 133.

¹⁰⁰Tamtéž. str. 260.

se ekonomickou zásadu laissez faire, která má pro Misesa jedno z výsadních postavení v rámci jeho liberální doktríny. Třetí část nám nastíní pojem rovnosti z Misesova úhlu pohledu. Čtvrtá část poukazuje na důležitost soukromého vlastnictví pro samotnou existenci, uchování a ochranu individuální a ekonomické svobody. A nakonec poslední pátá část je věnována kapitalismu, který je podle Misesa jediný možný a proveditelný společenský a ekonomický systém.

5.3.1 Intervencionismus

V této dílčí části si ukážeme, proč byl Mises zásadní odpůrcem intervencionismu, a proč má podle něho negativní dopad na tržní hospodářství.

Podle Misesa státní zásahy vždy značí buď násilné chování, nebo jeho hrozbu. Základní funkcí vlády je vynucování jejích nařízení bitím, zabíjením a vězněním. Ti lidé, kteří apelují na větší státní zásahy, požadují v konečném důsledku více donucení a méně svobody.¹⁰¹ „Pokud vláda není ochotna ani zrušit své zásahy, ani se smířit s neuspokojivým stavem věcí, který vyvolala, potom je nucena přidat k prvnímu zásahu ještě druhý, a protože výsledek je z pohledu vlády opět neuspokojivý, ještě třetí a tak pořád dál, dokud pod svou autoritu neshrne všechny aspekty lidské činnosti a tak neustaví společenský systém známý pod názvy socialismus, komunismus, plánované hospodářství, totalita.“¹⁰² Mises rovněž upozorňuje na fakt, že intervencionismus nemůže být považován za trvalý systém sociálně-ekonomické organizace. Intervencionismus je doslova metoda uskutečňování socialismu krok za krokem. Pro představu uvádí Mises příklad z praxe: výroba může být řízena buď poptávkou zákazníka, která se projevuje tím, co kupuje a co nekupuje, nebo státem, který funguje jako společenský aparát donucení a nátlaku. Konkrétní výrobní faktor může být používán buď na přání zákazníka, nebo na přání policie. Není nic mezi tím.¹⁰³

¹⁰¹MISES, L. von. *Lidské jednání: pojednání o ekonomii*. Praha: Liberální institut, 2006. str. 644.

¹⁰²MISES, L. von: *Byrokracie*. Praha: Liberální institut, 2002. str. 172.

¹⁰³MISES, L. von: *Byrokracie*. Praha: Liberální institut, 2002. str. 170.

5.3.2 Ekonomická zásada laissez faire

Mises v souvislosti se státními zásahy do hospodářství uvádí, že jedinou možnou politikou pro moderní společnost je liberalismus laissez faire, z čehož vyplývá nutnost nezasahovat do tržního mechanismu, respektive ponechat hospodářskému dění volnost. Pro výraz laissez faire můžeme v rámci Misesova liberálního smýšlení použít synonymum svobodné či nenarušené tržní hospodářství. Jaké atributy nese toto hospodářství? Dle Misesa tržní hospodářství předpokládá soukromé vlastnictví výrobních prostředků, dělbu práce a následnou dobrovolnou tržní směnu statků a služeb, a nakonec vládu sloužící jakožto společenský aparát nátlaku a donucení, v jejímž zájmu je pouze zachování tržních procesů a ochrana mírové spolupráce tržních účastníků před omezováním ze strany těch, kdo by činili podvody a násilí.¹⁰⁴ Mises charakterizuje tržní hospodářství jako společenský systém, který je řízen trhem. Trh je výsledkem mírové spolupráce sociální a ekonomické svobody. Právě díky trhu je možná individuální svoboda, spravedlnost, mravnost, inovace a sociální harmonie.¹⁰⁵ Položme si otázku, v čem je hlavní přínos trhu? Podle Misesa to je skutečnost, že uvádí celý společenský systém v řád.¹⁰⁶

Nyní se zaměříme na to, jaké je vůbec postavení jednotlivce v rámci tržního hospodářství? Jednotlivec se sám od sebe zařazuje do systému spolupráce. Trh ho koordinuje a zároveň ho směřuje, jakým způsobem může nejlépe podpořit vlastní blahobyt, stejně jako blahobyt ostatních lidí. I přesto má ale každý jedinec svobodu vybrat si mezi různými způsoby jednání, má možnost sám si zvolit, jak se chce podílet na společenské dělbě práce. Každý jedinec je tedy svobodný v tom smyslu, že ho zákony ani vláda nenutí zříci se samostatnosti a práva na sebeurčení. To, čeho se vzdává, je pouze zvířecí svoboda žít bez ohledu na existenci jiných jedinců.¹⁰⁷

¹⁰⁴MISES, L. von. *Lidské jednání: pojednání o ekonomii*. Praha: Liberální institut, 2006. str. 946.

¹⁰⁵MISES, L. von: *Economic Freedom and Interventionism*. Ludwig von Mises Institute [online]. 4 July 2009 [cit. 2010-03-25]. Dostupný z WWW: <<http://mises.org/efandi.asp>>.

¹⁰⁶MISES, L. von. *Lidské jednání: pojednání o ekonomii*. Praha: Liberální institut, 2006. str. 946.

¹⁰⁷MISES, L. von. *Lidské jednání: pojednání o ekonomii*. Praha: Liberální institut, 2006. str. 259.

5.3.3 Rovnost

Tato část je věnovaná pojmu rovnosti, který patří mezi opěrné body celé liberální ideologie. Jelikož liberalismus netvoří koherentní celek a větví se do několika myšlenkových proudů, které se různí i svými specifickými názory a náhledy, vysvětlíme si pojem rovnosti tak, jak ho uchopil sám Mises jakožto klasický liberál.

Mises v souvislosti s pojmem rovnosti upozorňuje na fakt, že liberalismus vytvořil pouze postulát rovnosti před zákonem, nikoliv opravdovou rovnost. Dle Misesa je totiž přirozené, že lidé jsou a zůstanou nerovni. Je však nezbytné, aby se s lidmi zacházelo před zákonem stejně.¹⁰⁸ Liberální zastánci rovnosti před zákonem si byli plně vědomi skutečnosti, že se lidé nerodí rovni a že právě tato jejich nerovnost vede ke vzniku společenské spolupráce a civilizace. Rovnost před zákonem nebyla vytvořena, aby odstranila přírodní nerovnost. Sloužila jako nástroj k zajištění maximálního prospěchu pro celé lidstvo.¹⁰⁹ Mises dále uvádí, že nerovnost jednotlivců z pohledu bohatství a příjmu je základním rysem tržního hospodářství. Odstranění této nerovnosti by zcela zničilo tržní ekonomiku.¹¹⁰ Mises je zastáncem nerovného rozdělování statků. Dle jeho názoru nerovnost rozdělování má dvě hlavní funkce. Za prvé, pobízí vyrábět co nejvíce a s co nejmenšími náklady. Za druhé, umožňuje luxus bohatých.¹¹¹ Co je tím míněno? Jde o to, že luxus má společenský význam. „*Dnešní luxus je ztřešší potřebou.*“¹¹² Jinými slovy řečeno, veškerý pokrok vstupuje do života nejprve jako luxus několika bohatých, aby se pak po nějaké době stal samozřejmou a nutnou potřebou všech. Luxus dává spotřebě a průmyslu podněty k vynalézání a zavádění novot. Je jedním z dynamických činitelů našeho hospodářského života a díky němu dochází k postupnému zvyšování životní úrovně všech vrstev obyvatelstva.¹¹³

¹⁰⁸MISES, L. von. *Liberalismus*. Praha: Ekopress: Liberální institut, 1998. str. 34.

¹⁰⁹MISES, L. von. *Lidské jednání: pojednání o ekonomii*. Praha: Liberální institut, 2006. str. 755.

¹¹⁰MISES, L. von. *Lidské jednání: pojednání o ekonomii*. Praha: Liberální institut, 2006. str. 753.

¹¹¹MISES, L. von. *Liberalismus*. Praha: Ekopress: Liberální institut, 1998. str. 37.

¹¹²Tamtéž. str. 37.

¹¹³MISES, L. von. *Liberalismus*. Praha: Ekopress: Liberální institut, 1998. str. 37.

5.3.4 Soukromé vlastnictví

Jak zdůrazňuje sám Mises, základem naší a veškeré lidské civilizace je vlastnictví – respektive soukromé vlastnictví výrobních prostředků (na tomto místě můžeme uvést poznámku, že pro spotřební statky je soukromé vlastnictví samozřejmostí a není popíráno ani socialisty ani komunisty). Soukromé vlastnictví totiž vytváří pro každého jednotlivce sféru oproštěnou od státního vlivu, půdu svobody a autonomie. Mises tak soukromé vlastnictví považuje za důležitou podmínku duchovního a materiálního vývoje.¹¹⁴ Mises rovněž poukazuje na důležitost soukromého vlastnictví v kontextu jednotlivých svobod. Tvrdí, že soukromé vlastnictví je hlavní složkou individuální svobody, a že se zrušením práva na soukromé vlastnictví by zanikly i všechny individuální svobody.¹¹⁵ Dalším přínosem soukromého vlastnictví je fakt, že umožňuje realizovat výměnu zboží a služeb, a na základě toho obohacuje členy společnosti.¹¹⁶ Kooperace ve společnosti, ve které funguje systém soukromého vlastnictví výrobních prostředků, je známkou toho, že jedinec v rámci trhu nemusí poslouchat žádného pána. Člen smluvní společnosti je svobodný, protože slouží druhým pouze ve službě sobě samému. Jediné, co ho limituje, je přirozený fenomén omezenosti zdrojů.¹¹⁷

5.3.5 Kapitalismus

Touto poslední částí, která pojednává o kapitalismu, plynule navážeme na soukromé vlastnictví, které je neodmyslitelně spjata právě s kapitalismem. Zároveň se pokusíme vystihnout základní charakteristiky typické pro tento systém a poukážeme na Misesovy argumenty, které zdůvodňují kapitalismus jako jediný možný proveditelný systém.

¹¹⁴MISES, L. von. *Liberalismus*. Praha: Ekopress: Liberální institut, 1998. str. 62.

¹¹⁵HAYEK, F. A., HAZLITT, H., READ L. R., VELASCO, G., HARPER, F. A. *Toward Liberty: Essay in Honor of Ludwig von Mises, vol. 1*. Menlo Park: Institute for Humane Studies, 1971. str. 11.

¹¹⁶Tamtéž. str. 12.

¹¹⁷MISES, L. von. *Lidské jednání: pojednání o ekonomii*. Praha: Liberální institut, 2006. str. 260.

Mises zastává názor, že pro společnost založenou na dělbě práce existují jen dvě možnosti – zvolit si buď společenské vlastnictví nebo soukromé vlastnictví výrobních prostředků. Veškeré meziformy jsou nemyslitelné a při realizaci se musí projevit jako neefektivní. Pokud zjistíme, že je i socialismus neproveditelný, nemůžeme než uznat, že kapitalismus je jediné uskutečnitelné uspořádání společenských vztahů v lidské společnosti založené na dělbě práce.¹¹⁸ Ekonomie ukazuje, že žádný jiný systém sociálně-ekonomické organizace nemůže dosáhnout takového stupně produktivity jako kapitalismus. Zcela vyvrací všechny argumenty zastánců socialismu a intervencionismu. Pokud nás může historie poučit, tak jen o tom, že žádný národ nikdy nedosáhl prosperity a civilizace bez instituce soukromého vlastnictví.¹¹⁹ Dále Mises zdůrazňuje fakt, že aby společnost prosperovala, je nezbytné, aby vláda vytvořila a podporovala institucionální systém, který umožňuje maximální akumulaci kapitálu. Tento systém je právě klasický kapitalismus založený na soukromém vlastnictví a svobodném trhu.¹²⁰ Mises nahlíží na kapitalismus jako na efektivní ekonomický systém, který poskytuje jedincům blahobyt a zlepšuje životní podmínky mas. Díky kapitalismu může být plně realizována ekonomická svoboda. Podle Misesa jednoduchou pravdou je, že všichni jedinci si mohou svobodně zvolit mezi tím, co oni považují za správné nebo špatné, pouze pokud jsou ekonomicky nezávislí na vládě. Bez ekonomické svobody totiž nejsou možné ani ostatní osobní svobody.¹²¹ Celou úvahu o kapitalismu pak uzavírá Mises myšlenkou, že soukromé vlastnictví výrobních prostředků je nejlepším, či dokonce jediným způsobem, jak učinit národ i všechny jeho jednotlivé občany co nejbohatšími, a jak docílit, aby fungovala zastupitelská demokracie.¹²²

Shrnutí: Mises skrze výše uvedené myšlenky poukazuje na provázanost kapitalismu, soukromého vlastnictví, ekonomické svobody a potažmo individuální svobody. Zdůrazňuje, že bez kapitalistického systému, který je založen na soukromém

¹¹⁸ MISES, L. von. *Liberalismus*. Praha: Ekopress: Liberální institut, 1998. str. 75.

¹¹⁹ MISES, L. von: *Byrokracie*. Praha: Liberální institut, 2002. str. 182.

¹²⁰ HAYEK, F. A., HAZLITT, H., READ L. R., VELASCO, G., HARPER, F. A. *Toward Liberty: Essay in Honor of Ludwig von Mises, vol. 1*. Menlo Park: Institute for Humane Studies, 1971. str. 11

¹²¹ MISES, L. von: *Economic Freedom and Interventionism*. Ludwig von Mises Institute [online]. 4 July 2009 [cit. 2010-03-25]. Dostupný z WWW: <<http://mises.org/efandi.asp>>.

¹²² MISES, L. von: *Byrokracie*. Praha: Liberální institut, 2002. str. 182.

vlastnictví, jsou prakticky všechny svobody nemyslitelné. Přičemž v ekonomické svobodě spatřuje Mises základ – pokud je člověk ekonomicky nezávislý, pak teprve může plně realizovat ostatní individuální svobody.

II. ANALYTICKO-KOMPARATIVNÍ ČÁST

6. Komparace myšlenkových směrů v rámci liberální ideologie

Analyticko-komparativní část je samotným jádrem bakalářské práce. Tato část tvoří samostatnou analýzu jednotlivých myšlenkových proudů, které jsme v naší práci vymezily a představily. Pro rozbor byla vybrána metoda komparace, pomocí které poukážeme na jednotlivé distinkce a spojitosti mezi pojednávanými verzemi liberální doktríny. Samotná komparace bude provedena na základě výše zmiňovaných pojmů, které stojí v popředí v rámci celé liberální ideologie. Mezi tyto pojmy patří „svoboda“, „soukromé vlastnictví“ a „liberální stát a vláda“. Celou kapitolu si rozvrhneme do tří dílčích částí, ve kterých se budeme zabývat těmito liberálními hodnotami, přičemž nejvíce pozornosti a potažmo prostoru věnujeme pojmu „svobody“, který je v rámci všech liberálních doktrín řazen na první místo.

6.1 Svoboda

V rámci liberálních myšlenkových proudů se můžeme setkat se dvěma základními pojetími svobody. První pojetí označujeme jako pozitivní svobodu. Dle tohoto pojetí individuální svoboda v plném slova smyslu znamená mít příležitost k seberealizaci, přičemž jestliže jsou k dosažení seberealizace potřebné jisté zdroje, síly nebo schopnosti, pak mít tyto prostředky musí být považováno za součást svobody samotné. Právě na tomto základě hájí moderní (sociální) liberálové zaopatřovací stát (welfare state) jako instituci, zvětšující svobodu – poskytuje totiž jednotlivcům

potřebné prostředky a tím jim dává větší šanci na dosažení svobody.¹²³ K pozitivní svobodě je důležité ještě zmínit, že znamená více než jen zákonné právo jednat. Znamená především mít prostředky a příležitost jednat, abychom co nejlépe využili svého života. Moderní liberálové se také domnívají, že pozitivní či pravé svobody lze dosáhnout jen v harmonické nebo integrované společnosti.¹²⁴

Výše nastíněná pozitivní svoboda byla vystavena kritice klasických liberálů, kteří naopak hájili negativní svobodu. Pro klasické liberály znamená svoboda nepřítomnost vnějších omezení člověka. To znamená, že každý jedinec je svobodný pouze za předpokladu, že do jeho života nikdo nezasahuje – ani stát, ani ostatní jedinci. Klasičtí liberálové také hlásají, že jediná práva, která si každý jedinec může nárokovat, jsou negativní práva vyplývající z omezení státní moci. Mezi tato práva patří např. svoboda myšlení, svoboda projevu, svoboda shromažďování a náboženská svoboda. Naopak moderní (sociální) liberálové kladli důraz na společenskou solidaritu, a proto byli zastánci i pozitivních práv, což jsou v podstatě sociální práva, protože je lze uskutečnit pouze za spoluúčasti státu. Mezi tato práva řadíme např. důchody, sociální dávky a podpory, jež vyplácí stát.¹²⁵

Klasičtí liberálové v rámci kritiky pozitivního konceptu svobody poukazovali i na to, že svoboda a seberealizace nejsou totéž, že se jedná o dvě rozdílné věci. Člověk se může svobodně rozhodnout, že obětuje své šance na seberealizaci ve prospěch cílů, kterých si cení nejvíce. Dále není vůbec jasné, co všechno seberealizace v kterémkoli daném případě zahrnuje. Kdo může říci, co seberealizace znamená pro každého z nás? A konečně, klasičtí liberálové odmítají pozitivní svobodu, protože vede ke ztotožnění svobody s mocí konat, což odporuje liberálnímu ideálu rovné svobody, neboť moc nemůže být ze své povahy rozdělena rovnoměrně.¹²⁶

A. Swift v rámci liberální teorie svobody uvádí, že svobodu nelze jednoznačně vymezit a striktně zařadit jen do dvou konceptů negativní a pozitivní svobody, jež

¹²³GRAY, J. *Liberalismus*. Praha : Občanský institut, 1999. str. 67.

¹²⁴GRAY, J. *Liberalismus*. Praha : Občanský institut, 1999. str. 68.

¹²⁵HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008.str. 71.

¹²⁶GRAY, J. *Liberalismus*. Praha : Občanský institut, 1999. str. 68.

původně tematizoval I. Berlin. Swift zdůrazňuje, že vedle negativní a pozitivní svobody ještě existuje formální a účinná svoboda. Jaký je mezi nimi rozdíl? Swift říká, že rozdíl spočívá mezi naší mocí či možností jednat určitým způsobem (viz účinná svoboda) a pouhým nezasahováním do našeho konání (viz formální svoboda). Je totiž nutné si uvědomit, že pokud nám někdo nebrání něco konat, ještě to neznamená, že to skutečně konat můžeme.¹²⁷ Swift přichází s trefným příkladem, který se týká britských občanů. Konstatuje, že všichni britští občané mohou formálně trávit dovolenou na Bahamách, protože žádný zákon jim to nezakazuje. Nicméně připouští, že skutečná stránka věci neodpovídá teorii. Jinými slovy řečeno, ne všichni britští občané vlastní dostatečné množství finančních prostředků, aby takovou dovolenou mohli zrealizovat. Z toho tedy plyne, že všichni britští občané disponují formální svobodou pro uskutečnění dovolené, avšak jen někteří disponují účinnou svobodou.¹²⁸ Na základě Swiftova modelu můžeme vyvodit závěr, že klasičtí liberálové uznávali existenci formální svobody, zatímco moderní (sociální) liberálové prosazovali účinnou svobodu.

Hobhouse jakožto moderní (sociální) liberál zpochybnil klasické liberální pojetí svobody, jež právě hájil Mises. Hobhouse je toho názoru, že negativní svoboda pouze odstraňuje omezení jednotlivce zvnějšku, a tak mu dává svobodu volby. Hobhouse je tedy obhájcem pozitivního konceptu svobody, který hlásá, že svoboda je schopnost jednotlivce rozvíjet svou individualitu a také ji dosahovat – její součástí je jeho možnost realizovat svůj potenciál, získávat dovednosti a znalosti a plně se uplatnit. Hobhouse ve svobodě spatřuje jediné prostředí, ve kterém mohou jedinci provádět seberozvoj, seberealizaci. Ničím neomezený kapitalismus nedává všem stejné možnosti seberealizace. Např. dělnická třída je znevýhodňována bídou, nemocemi, nezaměstnaností a nevědomostí. Negativní svoboda, která zbavuje jednotlivce vnějších omezení, může v podstatě znamenat svobodu hladovět, zatímco negativní svoboda se snaží jednotlivce posílit a ochránit před sociálními zly.¹²⁹ Jestliže tržní kapitalistická společnost nedává jednotlivcům rovné šance růst a rozvíjet se, musí se toho dosáhnout jedině kolektivní akcí podniknutou státem. Stát

¹²⁷SWIFT, A. *Politická filozofie*. Praha: Portál, 2005. str. 61.

¹²⁸Tamtéž. str. 61-63.

¹²⁹HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. str. 70

má totiž sociální zodpovědnost za své občany.¹³⁰ Na tomto místě si právě můžeme povšimnout Hobhouseovy obhajoby účinné svobody.

Pro Misesa jakožto obhájce negativního konceptu svobody znamená svoboda přirozené právo. Svoboda se podle Misesa týká oblasti, v níž je jednajícím jedinec v takovém postavení, že si může zvolit mezi alternativními způsoby jednání. Svoboda každého jedince tedy spočívá v jeho vlastní volbě. Díky svobodě mohou jednotlivci sledovat své vlastní zájmy – např. kde budou žít, pracovat, co si koupí atd. Z Misesova úhlu pohledu je nejdůležitější ekonomická či hospodářská svoboda, protože je nepostradatelná pro existenci a realizaci ostatních individuálních svobod.

A nakonec Mill dospívá k jakémusi kompromisu. Nepřiklání se striktně ani k jedné z uvedených variant, ale naopak slučuje obě pojetí v jedno jediné. Z tohoto důvodu ani nemůžeme Milla označit za obhájce buď negativního, nebo pozitivního konceptu svobody – Mill totiž do svého konceptu svobody zakomponoval oba pohledy, které se vzájemně doplňují a tvoří jakýsi „spojovací článek“ a smír mezi negativním a pozitivním pojetím. Pro Milla neznámá svoboda jen nepřítomnost vnějších omezení (viz negativní svoboda), ale její součástí je i schopnost lidí rozvíjet se a nakonec dospívat k seberealizaci (viz pozitivní svoboda). Svoboda totiž podle Milla slouží obecně jako prostředek k osobnímu rozvoji a společenskému a intelektuálnímu pokroku. Také si můžeme povšimnout, že Millova představa svobody se liší od představy klasických liberálů, kterým jde primárně o ochranu svobody člověka před autoritářským a regulujícím státem. Zatímco Mill volal ani ne tak po osvobození lidí od státních zásahů, jako spíše po jejich osvobození od moralizování, od společenských konvencí, od svazujících morálních a náboženských předsudků.¹³¹

6.2 Soukromé vlastnictví

¹³⁰HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. str. 70

¹³¹HOLMAN, R. Poslední klasický politický ekonom. In *John Stuart Mill : dvě stě let od narození : sborník textů*. Praha: Cep, 2006. str. 22.

Klasičtí liberálové se domnívají, že individuální svoboda souvisí s institucí soukromého vlastnictví, jejíž logický důsledek je svobodný trh, který bychom měli podporovat. Přesněji řečeno, soukromé vlastnictví je podmínkou i součástí individuální svobody. Ačkoliv je pravdou, že soukromé vlastnictví zvyšuje míru autonomie vlastníka, svobodě, kterou tento soukromý majetek vytváří, se netěší pouze jeho držitelé. Ti, kdo ve společnosti soukromého vlastnictví nevládnou velký majetek, se těší takové míře autonomie, jaká je odepřena komukoli v systému společného vlastnictví, kde žádné důležité rozhodnutí nemůže být přijato bez všeobecného souhlasu.¹³²

Hobhouse jakožto představitel moderního (sociálního) liberalismu hájil názor, že soukromé vlastnictví je nutné k naplnění individuální osobnosti, naopak společné vlastnictví má hodnotu pro vyjádření společenského života. Hobhouse nahlížel na soukromé vlastnictví jako na určitou formu nutnosti k rozvoji liberálních zásad. Tvrdil, že vlastnictví je základní prvek v uspořádaném životě záměrné činnosti. Ze stejného důvodu je v podstatě základním prvkem ve svobodném životě.¹³³ Obdobný postoj k soukromému vlastnictví zaujímá i Mises. Jako klasický liberál zdůrazňuje, že základem naší a veškeré lidské civilizace je soukromé vlastnictví. Soukromé vlastnictví totiž vytváří pro každého jednotlivce sféru oproštěnou od státního vlivu, půdu svobody a autonomie. Mises tak soukromé vlastnictví považuje za důležitou podmínku duchovního a materiálního vývoje.¹³⁴ Mises rovněž poukazuje na důležitost soukromého vlastnictví v kontextu jednotlivých svobod. Tvrdí, že soukromé vlastnictví je hlavní složkou individuální svobody, a že se zrušením práva na soukromé vlastnictví by zanikly i všechny individuální svobody.¹³⁵

Co se týče samotného Milla, tak jeho názor na soukromé vlastnictví byl ambivalentní. V průběhu života a potažmo tvorby totiž u něj došlo k myšlenkovému obratu. Mill se začal názorově odklánět od programu liberalismu a postupně svou

¹³²GRAY, J. *Liberalismus*. Praha : Občanský institut, 1999. str. 73-78.

¹³³MORROW, J. Private Property, Liberal Subjects, and The State. In *The New Liberalism: Reconciling Liberty and Community*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. str. 106.

¹³⁴MISES, L. von. *Liberalismus*. Praha: Ekopress: Liberální institut, 1998. str. 62.

¹³⁵HAYEK, F. A., HAZLITT, H., READ L. R., VELASCO, G., HARPER, F. A. *Toward Liberty: Essay in Honor of Ludwig von Mises, vol. 1*. Menlo Park: Institute for Humane Studies, 1971. str. 11.

liberální doktrínu začal obohacovat a doplňovat o prvky socialismu. Zpočátku zastával názor, že instituce soukromého vlastnictví spolu se svobodnými a dobrovolnými vztahy v rámci tržního hospodářství umožňuje jedincům následovat jejich vlastní cestu. Soukromý majetek totiž poskytuje jedincům „území“, které je pod jejich vlastní soudní pravomocí.¹³⁶ Poté, co byl Millův přístup k soukromému vlastnictví ovlivněn prvky socialismu, rozčlenil soukromé vlastnictví do tří kategorií na: soukromé vlastnictví výrobních prostředků, soukromé vlastnictví spotřebního zboží a soukromé vlastnictví pozemku.¹³⁷ To, že Millova teorie soukromého vlastnictví obsahovala prvky typické pro socialismus dokazuje mimo jiné i skutečnost, že Mill například požadoval omezení práva na dědictví, přičemž stát by si z konkrétního dědictví nárokoval vždy větší část než samotní dědici. Dále Mill podporoval postupné znárodňování pozemků.¹³⁸

6.3 Liberální stát a vláda

Obecně všichni liberálové se rozcházejí v názoru s anarchisty, že stát i vláda jsou zbytečné. Liberálové se totiž obávají skutečnosti, že svobodní jednotlivci by mohli ostatní lidi vykořisťovat a nebo porušovat či ignorovat uzavřené smlouvy, pokud by to bylo v jejich zájmu. Vždy totiž hrozí nebezpečí, že svoboda jednoho vykryštalizuje ve zneužívání druhého. Proto liberálové uznávají existenci státu, jehož úkolem je poskytnout ochranu svobody každého jedince. Jedině svrchovaný stát má kompetenci všechny jednotlivce ve společnosti omezit. Z toho logicky vyplývá, že svoboda může existovat jedině na základě práva.¹³⁹

Co se týče samotné vlády, tak pro všechny liberály – Hobhouse, Milla i Misese – je nejideálnější a zároveň jedinou proveditelnou formou vlády zastupitelská demokracie, kdy občané (voliči) si na základě hlasování zvolí svého zástupce ve

¹³⁶EBELING,R. *John Stuart Mill and the Three Dangers to Liberty. The Future of Freedom* Foundation. [online]. June 2001 [cit.2010-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.fff.org/freedom/0601b.asp>>.

¹³⁷*John Stuart Mill on Justice in Property.* Ankara University. [online]. [cit.2010-04-12]. Dostupný z WWW: <<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/998/12146.pdf>>.

¹³⁸Tamtéž.

¹³⁹HEYWOOD, A. *Politické ideologie.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008.str. 52.

vládě. Dále všichni tři liberálové hájí v různé míře zásadu omezené vlády. Obecně platí, že vládu lze omezit na základě ústavy, což je soubor pravidel, která se pokoušejí rozčlenit povinnosti, pravomoce a funkce mezi různé vládní instituce. Skrze ústavu je tedy limitována a ovládána samotná vláda. I když demokracie zamezuje zneužívání moci, je nezbytné, aby byla vždy vykonávána v ústavním rámci, aby se zamezilo tyranii většiny, jak upozorňuje sám Mill.¹⁴⁰ Mill v souvislosti s touto formou vlády upozorňuje na fakt, že za určitých společenských poměrů není zastupitelská vláda vhodná. Domnívá se, že čím nižší bude stupeň všeobecného rozvoje lidstva, tím méně bude tato forma vlády vhodná. Přičemž ten nižší stupeň rozvoje lidstva negativně ovlivňují a umocňují faktory jako jsou nevzdělanost a pasivní národ, který je ochotně poddajný vůči tyranii.¹⁴¹ Mill se obává i toho, že pokud většinu v demokracii získají chudí, tedy nevzdělaná vrstva, negativním důsledkem bude vznik třídního zákonodárství. Mill se tento problém snažil vyřešit zavedením všeobecného nikoliv však rovného volebního práva. Mill trval na tom, že volební právo by neměli mít lidé, kteří neumějí číst, psát a počítat a dále ti, kdo neplatí žádné daně a jen pobírají chudinské dávky. Všichni ostatní včetně žen by měli mít hlasovací právo, což však neznamená rovnost hlasů. Vzdělaní lidé by měli mít více hlasů než méně vzdělaní.¹⁴²

Mises hájí minimální stát, zatímco Hobhouse sociální stát poukazem na rovnost příležitosti. Na rozdíl od klasických liberálů Hobhouse nepohlíží na stát jako jen na hrozbu svobodě jednotlivce, ale jako na její určitou záruku. Hobhouse vnímá stát pozitivně – stát totiž plní širokou škálu sociálních a ekonomických funkcí.¹⁴³ Zde si právě můžeme povšimnout skutečnosti, že Hobhouse byl zastáncem welfare státu. Dle Hobhouse, jsou-li konkrétní jednotlivci znevýhodněni sociální situací ve které se nacházejí, má stát sociální povinnost toto znevýhodnění zmírnit nebo odstranit. Z této státní „velkorysosti“ vyplývá i samotné rozšíření sociálních práv jako je např. právo na práci, vzdělání a na slušné bydlení. Tato sociální práva jsou práva pozitivní,

¹⁴⁰FITZPATRICK, J. R. *John Stuart Mill's Political Philosophy: Balancing Freedom and The Collective Good*. London: Continuum, 1988. str. 74.

¹⁴¹MILL, J. S. *Úvahy o vládě ústavní*. Praha: Svoboda, 1992. str. 56.

¹⁴²LOUŽEK, M. John Stuart Mill – klasik liberalismu. In *John Stuart Mill : dvě stě let od narození : sborník textů*. Praha: Cep, 2006. str. 33.

¹⁴³HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. str. 70.

jelikož je lze uskutečnit jedině státní činností – např. poskytováním státem vyplácených důchodů a dávek.¹⁴⁴ Naopak Mises je přesvědčen, že jedinými právy, na která má občan nárok, jsou práva negativní, která závisejí na omezení moci státu. To platí o většině individuálních svobod jako jsou svobodu projevu, shromažďování, náboženská svoboda atd. Tato práva konstituují privátní sféru každého jednotlivce, do které stát nesmí zasahovat.

7. Hodnocení

Výše uvedená komparace tří liberálních doktrín, reprezentovaných osobami Hobhouse, Milla a Misesem, dokazuje, že liberalismus jakožto politická ideologie není názorově a myšlenkově jednotný, z čehož i logicky vyplývá fakt, že o něm nemůžeme hovořit jako o „jednom“ liberalismu, ale vždy jako o „několika“ liberalismech. V tom, že existují rozdílné liberální doktríny, můžeme nakonec spatřit jistý přínos. Názorová různorodost liberální ideologie nám totiž umožňuje nahlížet na základní liberální pojmy a hodnoty z více perspektiv.

Pokud se blíže zaměříme na první a nejdůležitější liberální hodnotu, kterou je individuální svoboda, zjistíme, že samotný pojem svobody nemá význam definovat a interpretovat jako souhrnný celek. Liberálové totiž nikdy nehovoří o jedné svobodě, ale naopak zdůrazňují a uvádějí výčet několika typů svobod. V této práci jsme konkrétně pracovali s pojmem „negativní svoboda“ ve smyslu svobody od vnějšího donucování a „pozitivní svoboda“ jakožto svoboda k dosažení určitých cílů.¹⁴⁵ Swift zdůrazňuje, že vedle negativní a pozitivní svobody ještě existuje formální a účinná svoboda. Přičemž účinná svoboda je naše moc či možnost jednat určitým způsobem, zatímco formální svoboda je spojována s pouhým nezasahováním do našeho konání.¹⁴⁶ Na základě tohoto vytyčení a uvedení distinkce v uchopení jednotlivých svobod, lze považovat pozitivní a negativní svobodu za významné ukazatele, díky

¹⁴⁴HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. str. 71.

¹⁴⁵SWIFT, A. *Politická filozofie*. Praha: Portál, 2005. str. 58-59.

¹⁴⁶SWIFT, A. *Politická filozofie*. Praha: Portál, 2005. str. 61.

nimž jsme schopni provést a vymezit jednotlivé rozdíly mezi uvedenými liberálními teoriemi.

Z výše zmíněných tezí vyplývá, že individuální svoboda je pro liberály nejdůležitější hodnotou. Avšak každý z uvedených liberálních myslitelů k ní přistupuje jiným způsobem – respektive pro každého znamená něco jiného. Mises, představitel klasického liberalismu, hájí negativní koncepci svobody jakožto formální svobody, která je interpretována jako nezasahování do konání. Naopak Hobhouse, představitel moderního(sociálního) liberalismu zastává pozitivní koncepci svobody jakožto účinné svobody, jež rozšiřuje možnosti. Jak jsme již zmínili, Millův koncept svobody nelze jednoznačně zařadit do kategorie buď negativní, a nebo pozitivní svobody. Millův koncept je specifický a originální v tom, že propojuje oba typy svobod.

„Liberální stát a vláda“ je další pojem, jež byl předmětem komparace. Na tomto místě si položíme otázku, co z liberálních principů obecně vyplývá pro ústavní či právní formu státu? Základ spočívá v tom, že liberálové chtějí omezit vládu přísnými pravidly, respektive ústavou. Liberálové trvají na tom, že liberální vláda musí být omezená, neboť přiznávají lidem práva a svobody, které musí vláda uznávat a respektovat, a které mohou být samozřejmě užity proti vládě. V tomto bodě se shodují všichni uvedení liberálové – Hobhouse, Mill i Mises.

Třetí a zároveň poslední pojem, který se stal středem našeho zájmu, a který byl využit k následné komparaci, je soukromé vlastnictví. Obecně platí, že s institucí soukromého vlastnictví souvisí svobodný trh. Přesněji řečeno, svobodný trh je důsledkem instituce soukromého vlastnictví. Navíc liberálové jsou přesvědčení o tom, že soukromé vlastnictví je podmínkou i součástí individuální svobody. V tomto bodě vidíme jen částečnou shodu. Mises i Hobhouse zastávají obdobný postoj k instituci soukromého vlastnictví, avšak Mill, ovlivněný socialismem, hájí některá omezení, která se týkají rozsahu vlastnictví každého jedince.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo srovnat tři různá pojetí důležitých liberálních pojmů, kterými jsou „svoboda“, „soukromé vlastnictví“ a „liberální stát a vláda“, jak se vyrýsovala v jednotlivých verzích liberální doktríny Hobhouse, Milla a Misese. Celou práci jsme rozdělili na dvě základní části, a to na první část teoretickou a druhou analyticko-komparativní. V první teoretické části jsme vymezili a představili základní liberální pojmy a hodnoty v podání tří liberálních myslitelů – Hobhouse, Milla a Misese. V druhé analyticko-komparativní části jsme následně provedli vzájemné srovnání těchto verzí liberální doktríny s ohledem na, v teoretické části vymezené, nejdůležitější liberální pojmy.

Teoretické zaměření této práce chtělo upozornit na rozdílnost a nestejnorodost liberálních doktrín, a to především v postoji k vlastním ideologickým hodnotám. Na základě této práce jsme rovněž chtěli dokázat a potvrdit všeobecné mínění, že liberální ideologie není koherentním celkem. Nicméně i přesto můžeme najít liberální hodnotu, jež dominuje nad všemi ostatními liberálními hodnotami, a která je jakýmsi pojícím prvkem nejednotné liberální ideologie. Touto hodnotou je právě svoboda jedince jakožto hlavní princip celého liberalismu.

Jelikož je liberalismus velmi obsáhlým tématem, nebylo v možnostech naší práce poskytnout vyčerpávající přehled o všech myšlenkových a historických formách liberální ideologie. Zmínili jsme však tři základní myšlenkové školy v rámci celé liberální tradice, která se štěpí na několik rozličných proudů. Konkrétně jsme tedy představili teorii klasického liberalismu v podání L. von Misese, dále teorii moderního (sociálního) liberalismu reprezentovanou L. T. Hobhousem a nakonec jsme uvedli doktrínu J. S. Milla, která je natolik specifická, že nelze jednoznačně zařadit do kategorie klasického ani moderního liberalismu. Mill svým dílem v podstatě postavil most mezi klasickým a moderním liberalismem. Jeho doktrína je jakýmsi „předělem“ či společnou alternativou k oběma proudům.

I přestože se tedy jednotlivé verze liberální doktríny liší v přístupu k výše stanoveným liberálním hodnotám, kterými byla „svoboda“, „soukromé vlastnictví“ a „liberální stát a vláda“, na závěr lze konstatovat, že obecně individuální svoboda je pro liberály nejvýznamnější hodnotou a je také hlavním jednotícím principem všech verzí liberální doktríny.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A JINÝCH ZDROJŮ

- 1) DOERING, D.: *Liberalismus v kostce*. 1. vyd. Jinočany: H&H, 1994. ISBN 80-85467-79-8
- 2) FITZPATRICK, J. R. *John Stuart Mill's Political Philosophy: Balancing Freedom and The Collective Good*. London: Continuum, 1988. ISBN 0-8264-8780-7.
- 3) GAUS, G. F. *Political Concepts and Political Theories*. Oxford: Westview Press, 2000. ISBN 0-8133-3331-8.

- 4) GRAY, J. *Liberalismus*. Praha : Občanský institut, 1999. ISBN 80-86228-01-0.
- 5) HAYEK, F. A., HAZLITT, H., READ L. R., VELASCO, G., HARPER, F. A. *Toward Liberty: Essay in Honor of Ludwig von Mises, vol. 1*. Menlo Park: Institute for Humane Studies, 1971.
- 6) HEYWOOD, A.: *Politologie*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-86432-95-5.
- 7) HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 4.vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-137-3.
- 8) HOBHOUSE, L. T. *Liberalism*. Praha: Jan Laichter, 1914.
- 9) JONES, T.: *Modern Political Thinkers and Ideas*. London: Routledge, 2002. ISBN 0-415-17476-7.
- 10) LOUŽEK, M. a kol. *John Stuart Mill : dvě stě let od narození : sborník textů*. 1. vyd. Praha: Cep, 2006. ISBN 80-86547-57-4.
- 11) MILL, J. S. *Logika liberalizmu*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2005. ISBN 80-7149-783-5.
- 12) MILL, J. S. *O svobodě*. Oddíl I. a II. Praha: J. Otto, 1914.
- 13) MILL, J. S. *Úvahy o vládě ústavní*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0267-X .
- 14) MILLER, D. a kol. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. 2. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2003. ISBN 80-85947-56-0.

15) MISES, L. von. *Lidské jednání: pojednání o ekonomii*. Praha: Liberální institut, 2006. ISBN 80-86389-45-6.

16) MISES, L. von: *Byrokracie*. Praha: Liberální institut, 2002. ISBN 80-86389-22-7.

17) MISES, L. von. *Liberalismus*. Praha: Ekopress: Liberální institut, 1998. ISBN 80-86119-08-4.

18) SIMHONY, A., WEINSTEIN, D. *The New Liberalism: Reconciling Liberty and Community*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. ISBN 0-521-79083-2.

19) SOJKA, M. a kol. *Dějiny ekonomických teorií*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-991-X.

20) SWIFT, A. *Politická filozofie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-859-7.

21) ŠIMÁČKOVÁ, B. *John Stuart Mill*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1947.

Jiné informační zdroje:

1.WWW stránka:

1) HOWARTH, D.: *Biography of L. T. Hobhouse*. Liberal Democrat History Group. [online]. [cit.2010-03-25].Dostupný z WWW:

<http://www.liberalhistory.org.uk/item_single.php?item_id=28&item=biography>.

2) *Organicism* from Wikipedia, The Free Encyclopedia. [online]. 28 February 2010. [cit.2010-03-25].Dostupný z WWW: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Organicism>>.

3) WILSON, F. *John Stuart Mill*. Stanford Encyclopedia of Philosophy. [online]. 4 December 2009. [cit.2010-04-12].Dostupný z WWW:

< <http://plato.stanford.edu/entries/mill/#PolEco> >.

4) EBELING,R. *John Stuart Mill and The Three Dangers to Liberty*. The Future of Freedom Foundation. [online]. June 2001 [cit.2010-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.fff.org/freedom/0601b.asp>>.

5) *John Stuart Mill on Justice in Property*. Ankara University. [online]. [cit.2010-04-12]. Dostupný z WWW: <<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/998/12146.pdf>>.

6) ROTHBARD, M.: *Biography of Ludwig von Mises*. Ludwig von Mises Institute. [online]. 4 October 2009. [cit.2010-03-27].Dostupný z WWW: <<http://mises.org/about/3248>>.

7) MISES, L. von: *Economic Freedom and Interventionism*. Ludwig von Mises Institute [online]. 4 July 2009 [cit. 2010-03-25]. Dostupný z WWW: <<http://mises.org/efandi.asp>>.